

A367, f. 9va; V630, f. 6vb; N442, f. 8va; I83, f. 7rb; VD38, f. 6r; Bcan4, f. 20v; E97, f. 5va; P102; BII13, f. 7ra

INCIPIT^a EPISTOLA^b CLEMENTIS^c AD IACOBUM FRATREM DOMINI^d.

5

P102; BII13: I^e Quod Simon Petrus vere fidei^f merito primus fuerit primitiae electionis domini apostolorum et quod Romae pro pietate patiendi volens praesentem vitam finivit

[H. 1] Clemens Iacobo domino et^g episcopo episcoporum, regenti Hebraeorum sanctam ecclesiam Hierosolimis^h, sed <Bcan4, f. 21r> et omnes ecclesias, quae ubique dei providentia fundatae sunt, cum presbyteris et diaconibus et ceteris omnibus fratribus, pax tibi sit semper.

10

Notum tibi facio, domine, quia Simon Petrus, qui verae fidei merito et integrae praedicationis obtentuⁱ fundamentum esse ecclesiae definitus^j est, qua^k de causa etiam domini ore cognominatus^l est Petrus, qui fuit primitiae electionis^m dominiⁿ, apostolorum primus, cui et primo deus pater^o filium revelavit, cui et Christus competenter^p beatitudinem contulit, qui et vocatus est^q et electus et conviva

15

20

4 a INCIPIT *fehlt P102; BII13* | b EPISTOLA] EPISTOLA SANCTI *I83; Bcan4* | c CLEMENT *V630* **5** d DOMINI] DOMINI DE OBITU SANCTI PETRI ET ORDINATIONE SUA *I83; Bcan4* **6** e I *fehlt P102* | f fidei *P102* **9** g et *fehlt V630* **11** h ierusalimis *A367* **16** i *am Rande* occasione *V630* **17** j diffinitus *N442; I83; A367; Bcan4; P102* | k quo *P102* **18** l cognominatus est *korr. aus cognominatus Bcan4* **19** m electio *V630* | n dei *P102; BII13* **20** o pater] pater per *BII13* **21** p *interlinear* convenienter *VD38* **22** q est *fehlt E97*

1. Clemens-Brief,9–566

Clemens...ferente]‡ Cod. Quesnell.

c.64.(Op.Leon.M. ed.Ball. 3,455).

1. Clemens-Brief,15–37 Notum... finivit] **Coll. Ans. ded. I,1. 15–846** Notum... docebat] **Anselm v. Lucca. III,1** (s. auch 814-845); **Polycarpus V,1,1** (*Rubrik*: I. De accusatione et circumstantiis eius. 1. Clemens Iacobo domino et episcopo episcoporum, regenti Hebraeorum sanctam ecclesiam Ierusalimis, sed et omnes ecclesias, que ubique Dei providentia fundate sunt, cum presbyteris et diaconibus et ceteris omnibus fratribus, pax tibi sit semper; 18 domini ore] ore dominico; 18-809 cognominatus ... instruebat] hic inquam; 815 vero *fehlt*; 817 eorum] episcoporum).

domini^r et comes^s effectus^t, tamquam bonus et
 probatis<I83, f. 7va>simus discipulus, qui occidentis^u
 25 obscuriorem mundi <VD38, f. 6v> plagam velut
 omnium potentior illuminare praeceptus est, quique et
 integre potuit implere praeceptum^v - sed quousque
 sermonem^w protraham^x refugiens^y indicare, quod triste
 est, quod quidem necesse est, licet tarde, proferre.
 30 Hic denique ipse Petrus, qui pro immensa caritate,
 quam erga omnes homines gerebat, palam cum^z omni
 fiducia adversante etiam tyranno, totius mundi bonum
 praedicare non destitit et regem omnium saeculorum
 per orbem terrae et^a usque ad ipsius Romanae urbis
 35 huius notitiam, ut etiam ipsa salvaretur, invexit^b, hic^c,
 inquam, pro^d e pietate patiendo volens praesentem
 vitam finivit.
 In ipsis autem diebus, quibus vitae finem sibi
 invenire^f praesensit^g, in conventu^h fratrum positus
 40 appraehensa manu mea repente consurgens in auribus
 totius ecclesiaeⁱ haec protulit verba^j: Audite me,
 fratres et conservi mei, quoniam^k, ut^l edoctus sum ab
 eo, qui misit^m me, domino et <I83, f. 7vb> magistroⁿ
 Iesu Christo, dies mortis meae instat.

45

Bcan4: II

*P102; BIII3: II° Quod petrus clementem episcopum romanis
 ordinaverit et ei cathedram tradiderit*

23 r dei *P102; BIII3* | s *interlinear* socius *VD38* | t effectus] effectus est *E97* **24** u occidentem *I83; Bcan4* **27** v prece *I83*
28 w sermone *E97* | x protraham *fehlt N442; A367; VD38; E97; P102; protraho I83; Bcan4; BIII3* | y refugio *A367; refugiam E97* **31** z eum *V630; I83* **34** a et *fehlt V630* **35** b invex *korr. aus* in ex *VD38* | c *am Rande Nota V630* **36** d quo *I83* | e pro pietate] proprietate *P102* **39** f imminere *V630; I83; Bcan4; E97; venire VD38; P102; BIII3* | g presensit *korr. aus* presensit *Bcan4; persensit BIII3* | h conventu *korr. aus* convento *Bcan4* **41** i ecclesiae *korr. aus* ecclesia *I83* | j verba *korr. aus* veba *P102* **42** k quoniam ut *korr. aus* quoniam *A367* | l ut *fehlt N442; VD38; P102; sicut I83; Bcan4; E97; BIII3*
43 m misit me *korr. aus* misit *VD38* | n magistro] magistro meo *V630* **46** o II *fehlt P102*

38–41 quibus... verba] **Gratian C. VIII, q. 1, c. 2**(*Rubrik: PALEA C. II. Unde ipse Clemens in epistola ad Iacobum Ierosolomitano missa inter cetera scribit, quod Petrus adhuc uiuens Clementem in episcopum elegit; In] Simon Petrus in; autem fehlt; invenire fehlt; Audite ... instat; qui ... perseverans fehlt; patientem] patientem et).*

[H. 2] Clementem^p hunc episcopum vobis ordino^q, cui soli meae praedicationis <E97, f. 5vb> et doctrinae cathedram trado^r, qui mihi ab <BII13, f. 7va> initio usque in finem comes in omnibus fuit, et per hoc veritatem totius meae praedicationis agnovit, qui in omnibus temptationibus meis socius exstitit fideliter perseverans, quem prae^s ceteris expertus sum deum colentem, homines diligentem, castum, discendi studiis deditum, sobrium, benignum, iustum, patientem, scientem ferre nonnullorum etiam ex his^t, qui in verbo dei instituuntur^u, iniurias. Propter quod^v ipsi trado a domino <A367, f. 9vb> mihi traditam potestatem <V630, f. 7ra> ligandi et solvendi, ut de omnibus^w, quibuscumque decreverit in terris, hoc decretum sit et in caelis. Ligabit enim, quod oportet ligari, et solvet, quod expedit solvi, tamquam qui ad liquidum ecclesiae regulam noverit. Ipsum^y ergo audite scientes, quia quicumque^z contristaverit <N442, f. 8vb> doctorem veritatis, peccat in Christum et patrem omnium exacerbat deum, propter

48 p Clemente I83; Clementem *korr. aus* Clemen VD38 | q ordinu BII13 50 r credo I83; Bcan4 54 s prae ceteris] in praeteritis V630; pro ceteris VD38 57 t iis E97 58 u instruuntur P102 | v quod] quod et A367 61 w omnibus *korr. aus* omnibus de BII13 63 x ad *korr. aus* a I83 64 y am Rande Nota I83 65 z am Rande Nota V630

48–50 Clementem... trado]‡ **Bonizo IV,48** (48 hunc] hunc ait Petrus) (s. auch 57–63; 99) 48–62 Clementem... caelis]‡ **Coll. Ans. ded. I,5. 58–64** Propter... noverit] **Bonizo IV,48** (63 noverit] cognoverit) (s. auch 47–49; 99). 58–68 ipsi... carebit] **Anselm v. Lucca I,3. 58–70** ipsi... commoveri] **Coll trip. A 1,1** (*Rubrik*: In prima epistola Clementis. Verba Petri de Clemente. De potestate et discretione doctorum; 58f. ipsi trado] Trado ipsi Clementi; 59 mihi traditam] traditam michi). 58–171 ipsi... solves] **Ivo, Pan. V,77** (*Rubrik*: Epistola prima Clementis ad Iacobum; 58 trado] Clementi trado ait beatus Petrus; 64–164 Ipsi ... possint *fehlt*; 164f. Illi vero] omnes; 166 legatum te] te legatum; 167 esse ligatum] erunt ligata; 170 et tu *fehlt*). 59–64 trado... noverit] **Ivo, Decr. XIV,1** (*Rubrik*: Epistola prima Clementis ad Iacobum; 58 trado] Clementi trado ait beatus Petrus). 59–68 trado... carebit] **Ivo, Decr. V,47** (*Rubrik*: In prima epistola Clementis, verba Petri de Clemente. De potestate et discretione doctorum; 58 trado] Trado ipsi Clementi; 59 mihi traditam] traditam mihi) 65–68 quicumque... carebit] **Coll. trip. A 1,8A** (*Rubrik*: Non contristandum esse doctorem); **Gratian C. XI, q. 3, c. 12** (*Rubrik*: In Christum peccat qui ueritatis doctorem contristat. Item Petrus in ordinatione Clementis).

quod et^a vita carebit^b. Ipsum autem, qui praeest
 ceteris, oportet medici vicem^c agere et non ferae
 70 bestiae furore commoveri.

Bcan4: III

P102; *BIII3*: III Quod clemens procidens ad pedes beati petri
 rogaverit excusans se et declinaverit honorem cathedrae vel
 potestatem Item exortatio petri ad clementem pro suscipiendo
 75 officio episcopatus

[H. 3] Haec eo dicente ego procidens ad pedes eius
 rogabam excusans me et declinans honorem cathedrae
 vel potestatem. At ille respondens: Pro hoc, inquit, ne
 me rogaveris, hoc enim fieri statutum est mihi, et eo^d
 80 magis, quo^e excusas^f, quia haec cathedra eum, qui
 cupit eam <BIII3, f. 7vb> et audacter expetit, non
 requirit, sed ornatum <VD38, f. 7r> moribus et in^g
 verbis^h eruditum. Quod si esset alius meliorⁱ, si quis
 mihi alius adiutor tam sedulus adstittisset, si quis tam^j
 85 plene^k doctrinae meae rationem^l cepisset^m, sedⁿ et
 ecclesiasticas dispositiones a me tam plene^o didicisset,
 habens alium talem, non te cogere <Bcan4, f. 21v>
 bonum opus suscipere nolentem. Superfluum est ergo
 alium quaerere, cum primitias eorum, qui ex gentibus
 90 per me salvantur, et <I83, f. 8rb> praecipue huius
 urbis te primum obtulerim deo. Sed et aliud intueri,
 quia^p, si periculum peccati^q times^r suscipere refugiens^s

68 a et vita] evita *VD38* | b carebit] carebit aeterna *I83*;
Bcan4; *BIII3* **69** c vice *N442*; *I83*; *VD38*; *Bcan4*; *E97*
79 d eo *korr. aus* ego *V630*; ego *P102* **80** e quod *Bcan4*
 f excusas *korr. aus* excusus *V630* **82** g in *fehlt* *E97* **83** h
 verbis] verbo dei *I83*; verbo dei *korr. aus* urbo dei
Bcan4; verbis dei *BIII3* | i melior] melior aut *I83*; *Bcan4*;
BIII3 **84** j tam plene *fehlt* *P102*; *BIII3* **85** k plane *VD38* | l
 orationem *I83*; *Bcan4* | m coepisset *korr. aus* pisset *Bcan4*
 n sed et *korr. aus* sed *Bcan4* **86** o plaene *korr. aus* plane
VD38; plane *P102*; *BIII3* **92** p quia si *korr. aus* quasi
N442; quia si] quasi *VD38*; *P102* | q peccanti *P102* | r
 timens *V630*; *E97* | s fugiens *VD38*; refugis *E97*

76–83 Haec ... eruditum] *Coll. Ans. ded. I,6*; *Coll trip. A 1, 2* (*Rubrik*:
 De uitanda ambitione; 78f. ne me] me ne). **77–83** excusans ... eruditum]
Coll. trip. A 1, 9A (*Rubrik*: Item in sequentibus. Illum iure ordinari qui se
 non ingerit; 77 excusans] Cum excusarem; 77 et ... cathedrae] cathedre
 declinans; 78 At ... respondens] respondens Petrus; 80 haec cathedra]
 cathedra hec)

ecclesiae gubernacula, certus esto^t, quia^u amplius
 peccas, qui populum dei velut in fluctibus positum et
 periclitantem, cum possis iuvare, subterfugis tui
 tantummodo habens considerationem et non, quod in
 commune omnibus expedit, providens. Sed certus esto,
 quod necesse est te suscipere omne periculum, quia
 nec ego pro salute omnium obsecrando cessabo.
 Quanto ergo mihi citius <E97, f. 6ra> acquieveris,
 tanto me citius laboris^v et tristitiae meae merore
 relevabis^w. Novi^x etiam hoc^y, o Clemens, quod tibi
 tedia et molestias, pericula etiam et opprobria
 ineruditi vulgi indocilisque^z conciliem^a, quae tu tamen,
 scio, quod constanter et fortiter feres respiciens^b ad
 illam spem, quae tibi apud <I83, f. 8va> deum
 patientiae praeparat coronam. Sed et illud cupio^c te
 mecum iusta ratione^d perspicere, quando ma<BII13, f.
 8ra>xima^e opera tua indiget Christus. Nunc, cum
 inimicus adversus sponsam eius commovet bellum, an
 in futuro tempore, quando iam Christus post victoriam
 triumphabit nec ultra illius^f opera indigebit? Quis non
 etiam parvi sensus intellegat, quod istud est temporis,
 in quo operam tuam Christus <A367, f. 10ra>
 requirit? Tota igitur mente in praesenti^g necessitate
 praebe operam tuam, et auxilium <V630, f. 7rb> in
 proeliis exhibe regi optimo^h remunerationesⁱ
 magnificas post victoriam reddituro^j. Libenter^k ergo
 suscipe episcopatus officium eo maxime, quo
 ecclesiasticas dispositiones a me probabiliter didicisti^l,
 ut salus eorum, qui per nos confugerunt ad deum,

93 t esto quia amplius *korr. aus* esto N442 | u quia *korr. aus* qo Bcan4 **101** v laboris et tristitiae meae merore relevabis] laboris et tristitiae meae merore levabis *korr. aus* laboris P102 **102** w revelabis I83; levabis VD38; P102 | x Novi *korr. aus* No N442 | y ho E97 **104** z indocibilisque *korr. aus* indocibilis quae V630; indocibilisque E97 | a concilium *korr. aus* conciliem V630 **105** b respiciens *korr. aus* respiciens P102 **107** c cupio *fehlt* P102 **108** d rationem I83 **109** e maxime E97 **112** f ullius V630; E97 **115** g presenti *korr. aus* prenti E97 **117** h optime I83; Bcan4; P102; BIII3 | i remunerationes *korr. aus* remunerationes E97 **118** j recepturus E97 | k *am Rande drei Punkte* N442 **120** l dididicisti P102

nequaquam vacillet. Verumtamen^m etⁿ te^o breviter^p de
 ipsius dispensationis ordine coram omnibus^q
 commonere necessari^r.

125

Bcan4: Qualis episcopus esse debet IIII

P102; *BIII3*: IIII Quod sacerdotes irrepraehensibiliter oporteat

vivere et omnes vitae huius occupationes abicere et non

fideiussores existere neque advocatos litium fieri

[H. 4] Te quidem oportet irrepraehensibiliter <VD38, f.

130

7v> vivere et summo studio niti, ut omnes vitae

huius occupationes abicias^s, ne fideiussor^t exsistas^u, ne

advocatus litium fias, neve in ulla^v <N442, f. 9ra>

aliqua occupatione prorsus inveniariis mundialis^w

negotii occasione^x perplexus. Neque enim iudicem aut

135

cognitorem^y saecularium negotiorum hodie te ordinare^z

vult Christus, ut^a b ne praefocatus praesentibus

hominum curis non possis verbo dei vacare^c et

secundum^d veritatis regulam secer<BIII3, f. 8rb>nere

bonos a malis. Ista^e namque^f opera, quae tibi minus

140

congruere superius exposuimus, exhibeant sibi invicem

122 m *am Rande* Nota *V630* | n et *fehlt A367* | o te *fehlt N442*;
I83; *VD38*; *Bcan4*; *E97*; *P102*; *BIII3* | p te breviter]
 breviter te *V630* **123** q omnibus] omnibus te *korr. aus*
 omnibus *E97* **124** r duco *I83*; *Bcan4* **131** s abicias *korr.*
aus obicias *V630* | t fideiussor] fidei iussor *VD38* | u existas
korr. aus existans *VD38*; existis *Bcan4* **132** v alia *E97*
133 w mundialis *korr. aus mundalis A367* **134** x occasio *I83*
135 y cognitorem *korr. aus* cognotorem *I83* | z ordinare vult
 Christus] christus vult ordinare *E97* **136** a uti *V630*; ut *fehlt*
E97 | b ut ne *korr. aus une Bcan4* **137** c vacare *korr. aus*
 vocare *E97* **138** d saeculum *I83* **139** e Ista namque] His
 tantaque *N442*; *I83*; *A367*; *ista tantaque VD38*; *Hista*
tantaque korr. aus His tantaque Bcan4 | f tantaque *VD38*;

122–139 Verumtamen... malis] **Coll. trip. A 1,3** (*Rubrik*: Et post pauca. Qualiter uiuere debeat dispensator; 122 et te breviter *fehlt*; 136 ut *fehlt*)
129–142 Te... datur] **Gratian C. XI, q. 1, c. 29** (*Rubrik*: De secularibus negotiis episcopus cognoscere non debet. Item ex epistola Clementis; 134 aut] neque; 137-139 et ... malis *fehlt*; 139 Ista namque] Hec ergo; 139 tibi minus] minus tibi; 140 superius exposuimus] diximus; 141 discentes] vacantes; 141 id est *fehlt*) **129–172** Te... similia] **Coll. Ans. ded. II,62.**
134–136 Neque... Christus] **Gratian C. XI, q. 1, dict. p. c. 47** (*lautet* Non cognitorem secularium negotiorum te uult Deus esse).
134–137 Neque... vacare] **Anselm v. Lucca VI,152** (s. auch 138-141; 260-263). **139–141** Ista... laici] **Gratian C. XI, q. 1, dict. p. c. 47** (139 Ista namque] Hec; 140 superius exposuimus] diximus; 141 discentes] uacantes; 141 id est *fehlt*). **139–142** Ista... datur] **Anselm v. Lucca VI,152** (s. auch 133-136; 260-263).

discentes^g, id est laici, et te nemo occupet ab his studiis, per quae salus omnibus datur.

V630: quod sicut crimen est negligere episcopo verbum
 praedicationes ita secularium negligere communem utilitatem
 Sicut^h enim tibi impietatis crimen est, neglectisⁱ verbi 145
 dei^j studiis sollicitudines^k suscipere^l saeculares, ita
 unicuique laicorum peccatum est, nisi^m invicem sibi,
 etiam in his, quae ad communis vitae usum pertinent,
 operam fideliter dederint. Te vero securumⁿ facere ex^o
 his^p, quibus debes, <I83, f. 9ra> vacantem^q, omnes 150
 communiter elaborent. Quod si forte a semetipsis hoc
 <E97, f. 6rb> laici non intellegunt^r, per diaconos^s
 edocendi sunt, ut tibi solius ecclesiae sollicitudines
 derelinquant, quo^t ipsam^u, ut dignum est, dispensare
 sufficias, et veritatis verbo abundantius et studiosius 155
 deservire. Si enim <Bcan4, f. 22r> mundialibus^v curis
 fueris occupatus et teipsum^w decipies et eos^x, qui te
 audiunt. Non enim poteris, quae ad salutem pertinent,
 plenius singulis quibusque distinguere, et^y z ex eo fit^a,
 ut et tu, tamquam qui non docueris, quae ad salutem 160
 hominum^b pertinent, deponaris^c, et discipuli per
 ignorantiam pereant. Idcirco tu quidem ad hoc solum

141 g dicentes N442; I83; VD38; Bcan4; P102; BIII3 ;
 vacantes A367 145 h am Rande Nota V630 | i neglectis
 korr. aus ne lectis V630 146 j dei fehlt V630 | k
 sollicitudines korr. aus sollicitudine N442; sollicitudine I83;
 P102 | l exhibere A367 147 m ni I83 149 n saecurum
 facere korr. aus saecurum N442 | o et V630; E97; P102
 150 p iis E97 | q vacantes A367 152 r intellegunt Bcan4 | s
 diacones P102 154 t Quo korr. aus Quod Bcan4 | u ipsa I83
 156 v mundialibus korr. aus mundalibus I83 157 w ipsum
 I83 | x eos korr. aus eo V630 159 y am Rande Nota contra
 a A367 | z et fehlt I83 | a fiet E97 161 b hominum pertinent
 korr. aus pertinent hominum A367 | c puniaris I83; Bcan4

145–149 Sicut... dederint] **Coll. trip. A 1,9** (Rubrik: Vt clericus suo et laicus suo uacet officio; 145 Sicut] Ac paulo post Sicut; 145 enim tibi fehlt; 145 crimen est] est crimen; 146 studiis] studiis sacerdotem)
 145–154 Sicut... derelinquant] **Anselm v. Lucca VII,58** (153 derelinquant] relinquunt) (s. auch 336-338; 718-721); **Gratian C. XI, q. 1, c. 30** (Rubrik: In his, que ad communis uitae usum pertinent, laici sibi inuicem operam dent. Item ex eodem [= Item ex epistola Clementis, C. XI, q. 1, c. 29]; 145 tibi ... est] inpietatis crimen est tibi, o Clemens; 146 suscipere saeculares] seculares suscipere; vitae 148 usum] usum vitae; 150 debes vacantem] non debes instare; 153 derelinquant] relinquunt).

vacato^d, ut opportune et sine intermissione doceas
 verbum dei, per quod salutem consequi possint. Illi
 165 vero cum tanta reverentia tua verba suscipiant, ut^e
 sciant legatum^f te et praeconem esse^g veritatis, et
 quodcumque ligaveris super terram, esse ligatum
 <A367, f. 10rb> et in caelo, et quodcumque solveris^h,
 etiam ibi esse sol<I83, f. 9rb>vendum. Quoniam
 170 quidem et tu, ut dixi, quae <BIII13, f. 8va> oportet,
 ligabis, et, quae expedit, solves, et adⁱ te quidem, qui
 praees, ista sint monita, et his similia.

I83: Sacerdotum decreta

VD38: De presbyteris

175 *Bcan4: LEX SACE[RDOTUM]*

Bcan4: De presbiterorum industria V

*P102; BIII13: V Quod ad presbyteros ista sint ut ante omnia
 pudicitiam studentes adulescentes nuptiis iungant sed ne in
 provectoribus quidem curam habere huiusmodi neglegant
 180 quoniam adulterium secundum in poenis obtinet locum
 [H. 5] Ad^j presbyteros^k vero sint^l ista: <V630, f. 7va>
 Ante omnia, ut pudicitiam studentes adolescentes
 nuptiis iungant^m, quoⁿ calorem ferventis^o aetatis
 coniugali lege praeveniant, sed ne^p in provectoribus^q
 185 quidem curam habere huiusmodi neglegant, quia in
 multis, etiam cum senuerit corpus, concupiscentia
 viget^f. Ne forte ergo fornicationis labes occasione
 accepta <VD38, f. 8r> tamquam venenum pessimum
 serpat in vobis, cavere et antevenire necessarium est,
 190 ne quod in vobis adulterii occultum calescat*

163 d vacato *korr. aus* vocato *V630* **165** e ut] tamquam qui *V630*
166 f legatum te] te legatum *BIII13* | g esse veritatis et
 quodcumque ligaveris super terram esse *korr. aus* esse *P102*
168 h solveris] solveris super terram *A367* **171** i a *P102* **181** j
am Rande drei Punkte N442; am Rande Nota A367; I83 | k
 presbiteros *korr. aus* presbitero *I83* | l sint ista] ista sint *E97*
183 m iungant *korr. aus* iugant *V630* | n quo *korr. aus* quod *V630*;
 qui *P102* | o iuventutis, *interlinear* vel ferventis *E97* **184** p nec
korr. aus ne *N442*; ne *korr. aus* nec *VD38*; nec *Bcan4*; *E97*;
P102 | q provectoribus *korr. aus* provectoribus *V630* **187** r vigant
korr. aus vigat *P102*

165–171 cum... solves] **Ivo, Decr. XIV,2** (*Rubrik: Item; 164 cum]*
 Omnes, o Clemens cum; 170 et tu *fehlt*). **171–193** et²... gravius] **Coll.**
trip. A 1,4 (*Rubrik: Item in eadem. De mundicia sacerdotum.*)
181–209 Ad... gerite] **Coll. Ans. ded. IV,27.**

incendium.

BIII3: De adulterio

Et^s quid in omnibus peccatis adulterio gravius?

Secundum namque in poenis obtinet locum, quoniam
quidem primum illi habent, qui aberrant a deo, etiam 195
si sobrie vixerint. Propter quod vos, o^t presbyteri,
ecclesiam excolite et <I83, f. 9va> adornate sponsam
Christi ad pudicitiam, <N442, f. 9rb> sponsam autem
dico omnem ecclesiae congregationem. Quae si pudica
fuerit inventa ab sponso^u suo, ingentibus ab eo donis 200
et muneribus honorabitur^v et vos velut ministri^w
sponsae et amici sponsi ingenti gaudio et laetitia
perfruemini. Si vero sponsa haec reperta fuerit
commaculata peccatis, ipsa quidem tamquam indigna^x
<E97, f. 6va> <BIII3, f. 8vb> tradetur^y regalibus 205
thoris, vos autem poenas^z dabit, si forte per vestram
neglegentiam vel desidiam^a obrepserit^b contagio saeva
peccati. Idcirco igitur ante omnia sobrietatis et
pudicitiae sollicitudinem gerite.

Bcan4: VI

P102; BIII3: VI Quod plures sint species fornicationis et de
prima specie adulterii

[H. 6] Valde enim apud deum grave crimen ducitur^c
fornicatio, cuius species quidem^d sunt plures, sicuti^e
vobis et ipse Clemens diligenter exponet^f. 215
Verumtamen prima species adulterii est virum propria

193 s am Rande drei Punkte N442; am Rande Nota E97 196 t
o presbyteri korr. aus obprobris I83 200 u sponso suo]
sponsa sua Bcan4 201 v honorabiter korr. aus honorabiliter
N442 | w magistri VD38 204 x am Rande vel non V630
205 y tradetur] trahetur a A367; trudetur I83; trudetur a E97
206 z poenam V630; E97 207 a desidia P102 | b obrepserit
korr. aus obreserit I83 213 c dicitur E97 214 d quidem
sunt] sunt quidem V630; E97 | e sicut V630; sicuti korr. aus
sic E97 215 f exponet korr. aus exponit N442

193–196 quid... vixerint] Ivo, Decr. VIII,99 (Rubrik: Ex epistola prima
Clementis ad Iacobum; 193 peccatis] peccatis est); Ivo, Pan. VII,21
(Rubrik: Ex epistola prima Clementis ad Iacobum; 193 peccatis] peccatis
est); Gratian C. XXXII, q. 7, c. 16 (Rubrik: Adulterium secundum in
penis obtinet locum. Item ex epistola Clementis; 193 peccatis] peccatis
est; 194 quoniam] quem). 194–208 Secundum... peccati] Coll. trip. A
1, 4 (Rubrik: De pena adulterii; 199 omnem ecclesiae] ecclesie omnem;
200 fuerit inventa] inventa fuerit; 205 tradetur] trudetur a)

uxore solummodo non esse contentum, et mulierem
non proprio^g tantum servare^h <I83, f. 9vb> se viroⁱ.

Bcan4: VII

220 *P102*; *BII13*: VII De casto et amore fraterno et caritate
[H. 7] Si ergo^j castus^k fuerit quis, potest et humanus
et misericors fieri, per quod et ipse aeternam^l a deo
misericordiam consequatur. Sane sicut adulterii
venenum cunctis malis perniciosius est, ita amor
225 fraternus et caritas totius boni fastigium tenet. Et ideo
diligite^m omnes fratres vestros et cum religione ac
misericordia respicite ad omnesⁿ, orfanis exhibete
vosmetipsos^o parentes, viduis^p virorum^q curam
impendite cum omni castitate, quae necessaria sunt,
230 praebentes, iuniores tamen viduas nuptiis copulate.
His^r, qui ignorant artificia, exquirite honestas aliquas
occasiones, quibus <A367, f. 10va> victum
necessarium quaerant. Artificibus <Bcan4, f. 22v>
vero opera^s praevidete, debilibus misericordiam facite.
235 Scio autem haec omnia facturos vos, si caritatem
<V630, f. 7vb> prae ceteris et ante omnia in vestro
<BII13, f. 9ra> corde figatis.

I83: Communem cibum vel mensam clericorum

240 Cuius^t caritatis et recipiendae et habendae maximum
erit fomentum, si frequenter inter vosmetipsos
communem cibum vestrum mensamque faciatis, <I83,
f. 10ra> et in quantum unusquisque^u praevallet,
crebrius panes ac sales suos cum suis fratribus sumat.
Per haec enim^v praecipue caritas comparatur^w et causa
245 totius boni in huiusmodi communione consistit.
<VD38, f. 8v> Ubi^x autem pax et bonitas, ibi et
salus, propter quod communes^y facite cibos vestros

218 g propro *I83* | h servare se viro] se viro servare *A367* | i viro
korr. aus virum *I83* **221** j vero *A367* | k castus] castus non *A367*
222 l aeternam korr. aus aternam *P102* **226** m diligite korr. aus
dilige *A367* **227** n nos *Bcan4* **228** o vosmetipsos korr. aus
metipsos *V630* | p am *Rande* Nota *A367* | q victorum am *Rande* vel
victuum *A367* **231** r Iis *E97* **234** s operam *V630*; *E97* **239** t am
Rande Nota *I83* **242** u unusque *A367* **244** v enim fehlt *A367* | w
comparatur korr. aus cumparatur *V630* **246** x am *Rande* Nota
A367 **247** y communes korr. aus communiones *A367*

cum his^z, qui secundum deum^a fratres sunt, quia^b per
 haec temporalia officia pacis et caritatis fructibus^c
 gaudia aeterna merebimini^d. Multo autem sollicitius 250
 esurientes reficite et sitientibus potum date, nudis
 vestimentum, aegros visitate et eos, qui in carcere^e
 sunt, prout possibile est, iuvate, peregrinos satis
 prompte in domibus vestris suscipite, et ne omnia
 nunc singillatim^f dicam, omne^g bonum ipsa per se, in^h 255
 vobis si fuerit, caritas facere vos docebit, sicut etⁱ e
 contrario eos, qui a salute alieni sunt, <E97, f. 6vb>
 omne malum facere odium docet.

N442; I83; Bcan4; P102; BIII3: VIII Ut negotia clericorum
 ecclesiastico iudicio terminentur^k 260

[H. 8] <N442, f. 9va> Si^l qui^m ex fratribus negotia
 habent inter se, apud cognitores saeculi non
 iudicentur, sed apud presbyteros ecclesiae, quicquid
 illud est, dirimaturⁿ.

Bcan4: VIII 265

P102; BIII3: VIII De fugienda avaritia

[H. 9] <I83, f. 10rb> Super omnia autem avaritiam^o
 fugite, <BIII3, f. 9rb> quae homines^p occasione
 praesentis^q lucri ab aeternis separat^r bonis.

P102: De ponderibus adque mensuris 270

Pondera, mensuras, stateras pro locis quibusque

248 z iis E97 | a deum fehlt P102 | b quia korr. aus qui V630
 249 c fructibus] fructus et korr. aus fructibus et BIII3 250 d
 mercamini I83; mereamini, am Rande [m]erebimini Bcan4 252 e
 carcere korr. aus cacere I83 255 f singulatim korr. aus singillatim
 V630; sigillatim Bcan4 | g am Rande Nota V630 | h in vobis si] si
 in vobis V630 256 i et fehlt E97 259 j VIII fehlt N442; I83
 260 k terminetur Bcan4 261 l am Rande z V630 | m quis I83;
 VD38; Bcan4; P102 264 n dirimatur] dirimatur et omni modo
 oboediant statutis eorum V630; I83; Bcan4; E97; BIII3 267 o
 avaritia I83 268 p homines occasione korr. aus homines BIII3
 269 q presenti korr. aus presente I83; presenti Bcan4 | r separat
 korr. aus separant BIII3

261–264 Si... dirimatur] Coll. Ans. ded. V,112; Anselm v. Lucca
 VI,152 (s. auch 133-136; 138-141); Coll. trip A 1,6 (Rubrik: Item in
 eadem . Vbi fieri debeant iudicia ecclesiastica; 263: dirimatur] dirimatur
 et omni modo oboediant statutis eorum); Ivo, Decr. VI,345 (Rubrik: Ex
 prima epistola Clementis. Ubi fieri debeant iudicia ecclesiastica; 263:
 dirimatur] dirimatur et omni modo oboediant statutis eorum); Gratian C.
 XI, q. 1, c. 32 (Rubrik: Apud presbiteros iudicentur fratres).

aequissima custodite, deposita fideliter restituite.

Bcan4: X

275 *P102*; *BIII3*: X Quod futurum dei iudicium semper in corde et
ante oculos ponendum sit

[H. 10] Quae^s omnia et, si qua sunt his similia, ita
demum sollicite et diligenter implebitis, si futurum dei
iudicium sine intermissione in vestro corde volvatis.
280 Quis enim peccare poterit, si semper ante oculos suos
dei iudicium ponat? Quod in fine^t mundi certum est
agitandum^u, ut tandem, qui bene^v in hac vita egerunt,
consequantur reposita bona, peccatores autem, ut
consequantur praeparatas^w poenas, de quibus^x ita^y
futurum dubitare omnino^z non possumus. Si quidem
285 haec omnia ita esse ventura verus nobis propheta^a
praedixerit^b.

N442; *I83*; *Bcan4*; *P102*; *BIII3*: XI^c Ut ecclesiastici viri
discordias et similtates caveant

290 [H. 11] Unde et vos, qui estis veri prophetae discipuli,
abice a cordibus vestris ante omnia discordias et
animorum^d dis<I83, f. 10va>sensiones, ex quibus
omne opus malum procedit, et^e benignitatem ac^f
simplicitatem tota mente servate. Quod si forte
alicuius cor vel livor vel infidelitas^g ex his, quae
295 superius memoravimus, latenter irreperit^h, non
erubescat, quiⁱ animae suae curam <V630, f. 8ra>
gerit, confiteri haec huic, qui praeest, ut ab ipso per
verbum dei et consilium salubre curetur, quo^j possit
fide integra et operibus bonis poenas aeterni ignis
300 effugere <A367, f. 10vb> et ad perpetua^k vitae

276 s am Rande z V630 280 t finem I83; Bcan4 281 u
agitandum ut tandem korr. aus agitandum A367 | v bene in
hac vita] in hac vita bene BIII3 283 w praeparatas]
preparatas et reconditas I83; Bcan4 | x quibus] quibus alibi
I83 | y ita futurum] ita fore in futurum I83; in futuro
VD38; P102; BIII3; in futurum Bcan4 284 z omnino fehlt
E97 285 a propheta] propheta esse I83 286 b praedixit
I83; E97 287 c XI fehlt N442; I83 291 d amicorum P102
292 e et fehlt V630 | f ac] et V630; E97 294 g infidelitas]
infidelitas vel aliquod malum (malum korr. aus ma V630)
V630; E97 295 h inreperit korr. aus inlepserit Bcan4 296 i
qui korr. aus quia N442; quia I83; VD38; Bcan4; P102
298 j quo korr. aus qui V630 300 k perpetuae VD38;

praemia pervenire.

V630: DE MINISTERIO DIACONORUM ET QUALES
DEBENT ESSE DIACONI

VD38: De diaconibus

N442; I83; Bcan4; P102; BIII3: XII^l De ministerio diaconorum 305
[H. 12] <BIII3, f. 9va> Diaconi^m vero ecclesiae
tamquam oculi sint episcopi oberrantes et
circumlustrantes cum verecundia actus totius ecclesiae
et perscrutantesⁿ <VD38, f. 9r> diligentius, si^o quem 310
videant <Bcan4, f. 23r> vicinum fieri praecipitio et
proximum esse peccato, ut referant haec ad
episcopum et commoneri ab eo possit is, qui in
praecipitium lapsurus est, uti^p revocetur et non corruiat
in peccatum. Neglegentiores^q quoque et eos, qui rarius
ad audiendum verbum dei acce<I83, f. 10vb>dunt nec 315
sollicite ad episcopi tractatum^r conveniunt, ipsi
commoneant et hortentur^s. Si enim assidui sint ad
audiendum, non solum vitae aeternae^t ex salubri
commonitione capiunt^u lucra, verum et quaecumque 320
illae sunt^v tristitiae^w vel merores, qui^x ex praesentis
vitae necessitatibus et cladibus temporum <E97, f.
7ra> veniunt, quaecumque sermonibus suis in corde
velut iacula defixa circumferunt^y, abiciuntur omnia 325
praedicatione veritatis et^z vitae^a aeternae doctrina et
eruditione purgata^b. Alioquin si multo tempore
auditum subtrahant a verbo dei et remaneant in^c d

305 l XII fehlt N442; I83 **306** m am Rande Nota A367 **309** n
perscrutantes korr. aus periusserutantes I83 | o si quem] si quidem,
interlinear vel si quem V630 **313** p ut I83; A367; Bcan4; BIII3
314 q Neglentiores VD38 **316** r tractum I83 **317** s hortentur korr.
aus hortatur Bcan4 **318** t aternę P102 **319** u capient V630; I83;
Bcan4; capiant BIII3 **320** v sint Bcan4 | w tristitię korr. aus tristi
Bcan4 | x que V630 **323** y circumfert N442; I83; VD38; Bcan4;
P102; BIII3 **324** z et fehlt V630 | a vite korr. aus utę P102
325 b purgata interlinear vel tur V630 **326** c a N442; VD38;
Bcan4; P102; BIII3 | d in cultu] culti korr. aus cultu A367;
inculti E97

306–312 Diaconi... episcopum] Gratian D. XCIII, c. 6 (Rubrik: Quid sit
diaconorum officium. Item ex epistola Clementis Papae; 306 vero fehlt;
307 tamquam ... sint] sint tanquam oculi; 312-336 et ... similiter] Et infra;
337 suggerant ... similia] suggerere).

cultu vitiorum, sine dubio spinis erunt ac sentibus
 occupati. <N442, f. 9vb> Et quid aliud nisi ad ignem
 talis haec terra^e praeparabitur? De^f his ergo, ut
 330 diximus, diaconis^g cura sit. Sed^h etⁱ eos, qui
 secundum carnem aegrotant, sollicite perquirant et
 plebi, si forte^j ignorat^k, indicent de his^l, ut et ipsi
 visitent^m eos et, quae necessaria sunt, praebeant eis
 cumⁿ conscientia eius, qui praeest. Quod tamen etiam^o
 335 si clam <I83, f. 11ra> fecerint, non peccabunt. Sed et
 de peregrinis^p <BIII13, f. 9vb> similiter^q episcopo
 suggerant refovendis et cetera his similia, quae ad
 cultum ecclesiae et disciplinam eius pertinent,
 diaconis^r cura^s sit.

340

I83: Quid sit cathethizare

Qui^t catezizant^u, id est, qui verbo instituunt
 incipientes^v, primo oportet, ut ipsi instructi^w sint. De
 anima^x enim agitur hominum,

Bcan4: XIII

345

*P102; BIII13: XIII Quod oporteat eum qui docet animas rudes
adprime debere esse eruditum*

[H. 13] et oportet eum, qui docet et instruit animas
 rudes, esse talem, ut pro^y ingenio discentium
 semetipsum possit aptare et verbi ordinem pro
 350 audientis^z capacitate dirigere. Debet ergo ipse adprime^a

329 e herba *VD38* | f *am Rande drei Punkte N442* **330** g
 diaconis *korr. aus diaconi V630; diaconi N442; VD38;*
P102; diaconibus I83; BIII13; diaconi korr. aus
 diaconibus *Bcan4* | h Sed et *korr. aus Sed P102* | i et *fehlt*
V630; Bcan4 **332** j forte] forte plebs *V630* | k ignorant
N442; E97; P102; BIII13 | l iis *E97* **333** m visitent]
 adiuvent *korr. aus iuvent VD38* **334** n cum conscientia eius
fehlt P102 | o etiam *fehlt E97* **336** p peregrinis *I83* | q imiliter
Bcan4 **339** r diaconi *korr. aus diaconis Bcan4* | s cura sit]
 curę sint *E97* **341** t *am Rande Nota I83; am Rande Nota*
VD38 | u catezizant *N442; I83; P102; cathetizant VD38*
342 v insipientes *VD38; P102; BIII13* | w instructi *korr. aus*
 instricți *Bcan4* **343** x anima enim] animae iam *P102* **348** y
 pro ingenio *korr. aus in progenio E97* **350** z audientis *korr.*
aus audientes VD38 | a *am Rande precipue V630*

337–339 quae... sit] **Anselm v. Lucca VII,58** (336 quae] Episcopo
 suggerente quae) (s. auch 144-153; 310-312). **347–359** et¹... nominatur]
Coll. Ans. ded. II,58. **347–353** oportet... me] **Gratian C. VIII, q. 1, c.**
12 (*Rubrik: Pro ingenio discentium doctor moderetur uerba doctrinae.*
 Item Petrus; 350 ipse *fehlt*).

^b esse eruditus et doctus, irrepraehensibilis, maturus, pavidus^c, sicut^d ipsi^e probastis^f fore Clementem^g hunc post me. Multum est autem, si ego nunc de <V630, f. 8rb> singulis, quae unusquisque habere debeat, 355
prosequar, verumtamen illud est, quod prae ceteris ab omnibus vobis cupio in^h communeⁱ servari, ut concordiam teneatis, per quam^j solum^k potestis portum quietis^l intrare et civitatem regis summi^m, quae pax nominaturⁿ.

Bcan4: XIII 360

P102; BIII3: XIII Quod omnis ecclesiae status similis sit navi magnae portanti viros diversis e locis et regionibus per undosum pelagus ad unam potentis regni urbem properare cupientes [H. 14] Similis^o <I83, f. 11rb> namque est

I83: Comparatio satis utilis 365

omnis^p ecclesiae status navi magnae, quae per undosum pelagus <VD38, f. 9v> diversis e^q locis et regionibus viros <A367, f. 11ra> portat ad unam^r potentis regni urbem^s properare cupientes. Sit ergo navis huius dominus ipse omnipotens deus^t, gubernator 370
<BII13, f. 10ra> vero sit Christus. Tum deinde

351 b adprime *korr. aus* aprime *Bcan4* **352 c** impavidus *V630; I83; Bcan4; providus A367; E97* | d sicut] sicut et *A367* | e ipse *N442* | f probabitur *V630; I83; Bcan4; BIII3* | g clemente *I83* **356 h** in *fehlt VD38; P102; BIII3* | i communi *N442* **357 j** quod *V630* | k solus *I83; solum A367* **358 l** quietis *korr. aus* quietis *P102* | m summi] summi ierusalem *E97* **359 n** nominatur] nominatur habitare *V630; I83; Bcan4; E97; BIII3* **364 o** *am Rande Nota V630; A367* **366 p** *am Rande Nota I83* **367 q** e *fehlt I83* **368 r** vestra *VD38* **369 s** urbem *korr. aus orbem V630* **370 t** deus *fehlt V630*

364–396 Similis... audiri] **Ivo, Decr. III, 1** (*Rubrik: Clemens Petri successor apostoli in epistola prima ad Iacobum fratrem Domini Hierosolimitanum videlicet episcopum; 364 namque fehlt; 370 deus fehlt; 372 proreta officium] officium prorete; 382 docentur] dicantur; 387 repromissionum] de promissionum; 387-389: atque – discutiunt fehlt*). **364–434** Similis... sumat] **Coll. Ans. ded. X, 10**. **364–541** Similis... pigeat] **Coll. trip. A 1, 10** (*Rubrik: Item in sequentibus. Comparatio navis ad ecclesiam; 364 namque fehlt; 367 undosum pelagus] pelagus undosum; 379 deus fehlt; 380 convallibus] vallibus; 382 docentur] dicantur; 387 repromissionum] de promissionum; 387-389 atque ... discutiunt fehlt; 396-523 Audiri ... est] Item in sequentibus; 531 sicut ... est fehlt; 532-540 descripta ... repperit fehlt; 540 sicut ... breviter] que dixi quam breuiter potes; 541 ad ipsum fehlt*);

proretae^u officium episcopus impleat, presbyteri
 nautarum, diaconi dispensatorum locum^v teneant^w, hi^x,
 qui cathecizant^y z, naustologis^a conferantur^b, epibatis^c
 375 autem totius fraternitatis multitudo sit similis. Ipsum
 quoque mare hic mundus habeatur, ventorum vero
 varietates et turbinum diversis temptationibus
 conferantur, persecutiones, tribulationes sive^d pericula^e
 fluctibus exaequentur^f, terreni vero spiritus, qui vel
 380 <E97, f. 7rb> de torrentibus vel de convallibus^g
 spirant, pseudoprophetarum et seductorum seu pravae
 doctrinae verba docentur^h, promuntoriaⁱ vero^j et loca
 confragosa hi^k, <Bcan4, f. 23v> qui in potestatibus^l
 saeculi^m sunt iudices et pericula minantur ac mortes,
 385 bithalassaⁿ o vero loca, <I83, f. 11va> quae duplicibus
 undae fallacis aestibus verberantur, dubiis mente et^p
 repromissionum veritate nutantibus conferantur atque
 his^q, qui irrationabili^r fidem nostram ratione^s
 discutiunt, hypocritae vero et dolosi piratis^t u similes
 390 habeantur. Iam vero rapidus^v vertex^w et tartarea

372 u *am Rande* magistri navis V630; pro te VD38 **373** v locum
 teneant] teneant locum E97 | w teneant *korr. aus* teneat P102 | x
 li E97 **374** y *am Rande* Gl. qui instruunt V630 | z cathezizant
korr. aus catezizat VD38; *catezizant* N442; I83; P102 | a
 nautologis V630 | b conferantur *korr. aus* conferuntur V630;
 conferuntur N442; I83; VD38; P102 | c *am Rande* Supervenientibus
 V630; *am Rande* Nota A367; *interlinear* id est laicis Bcan4; *am*
Rande laicis P102; BIII3 **378** d et V630 | e pericula *korr. aus*
 periculo VD38 **379** f exequentur *korr. aus* exsequentur V630;
 exequantur I83; Bcan4; *exequentur korr. aus* exequenter P102
380 g vallibus V630 **382** h ducantur V630; doceantur *korr. aus*
 docentur A367; vocentur E97 | i Promuntoria Bcan4; Promuntoria
 E97; Promunturia P102; Promunturia *korr. aus* Promuntoria
 BIII3 | j verba I83 **383** k ii E97 | l potestatibus *korr. aus*
 postetatibus I83 **384** m saeculi sunt *korr. aus* saeculi N442 **385** n
am Rande Ubi duo maria coniunguntur V630 | o bitalassa *korr. aus*
 bitlassa P102 **386** p et] et de V630 **388** q iis E97 | r inrationabili
korr. aus inrationabilis V630 | s rationem Bcan4 **389** t *am Rande*
 latrones marini V630 | u pyratis *korr. aus* pyrati V630; pirati I83
390 v ravidus A367 | w vortex A367; E97

376–396 mare... audiri] Ivo, Decr. XVI,1 (*Rubrik*: Ait beatus Clemens
 Petri successor apostoli in epistola prima ad Iacobum fratrem Domini,
 Hierosolimitanum videlicet episcopum; 382 dicantur] docentur; 387
 repromissionum] de promissionum; 387-389: atque – discutiunt *fehlt*; 395
 navigantes] naufragantes).

carybdis^x et saxis illisa naufragia^y ac mortiferae
submersiones, quid aliud aestimanda sunt quam
peccata? Restat igitur, ut haec navis cursu <N442, f.
10ra> prospero tuta possit portum desideratae urbis
intrare, ita deo precem fundere^z, ut navigantes 395
mereantur audiri. Audiri^a autem a deo ita demum
merebitur quis, si orationes^b ipsae bonis moribus et
bo<BIII13, f. 10rb>nis operibus adiuventur^c. Sed ante
omnia cum quiete et silentio epibatae, id est laici^d,
et^e in suis unusquisque resideant^f locis, ne forte per 400
inquietudinem et inconditos inutilesque^g discursus, si
passim vagari coeperint vel ab officio suo nautas
impediant vel in alterum latus per inquietudinem
eorum navis pressa demerga<I83, f. 11vb>tur^h.
Naustologiⁱ de mercedibus^j commoneant et nihil 405
omnino, quod ad diligentiam vel ad disciplinam
pertinet^k, diaconi neglegant, presbyteri^l velut nautae
aptent singula ad instructionem navis diligenter
<V630, f. 8va> et instruant, quae in suo tempore
requirenda^m sunt. Episcopusⁿ, tamquam proreta^o, 410
vigilanter et sollicite gubernatoris verba custodiat
Christi. Salvator dominus, gubernator ecclesiae suae,
diligatur ab omnibus et ipsius solius praeceptis ac
iussis credat et oboediat omnis ecclesia^p. Deo^q quoque
indesinenter supplicetur a cunctis de prosperitate 415
ventorum, ut navigantes omnem tribu<VD38, f.
10r>lationem et omne^r periculum superent, tamquam
in mare profundum mundi istius et vitae huma<A367,
f. 11rb>nae pelagus^s navigantes^t, in quo esuriendum

391 x am Rande Vorago maris V630 | y naufragia korr. aus naufragie Bcan4 **395** z fundere] fundere convenit V630 **396** a Audiri korr. aus Audituri Bcan4; Audituri P102 **397** b hortationes I83 **398** c adiuvetur P102 **399** d laici et] laici korr. aus laici et V630 **400** e et fehlt E97 | f resideat N442; I83; resideant korr. aus resideat Bcan4 **401** g inutilesque korr. aus inutiles qui V630; inutilisque N442 **404** h dimergatur N442; A367; I83; VD38; Bcan4 **405** i Nautologi V630 | j interlinear vel mercibus E97 **407** k pertinet korr. aus pertinent VD38 | l am Rande Nota A367 **410** m requiranda I83 | n am Rande Nota A367 | o prorecta VD38; prorete P102; BIII13 **414** p ecclesia V630 | q Deus I83 **417** r omnem N442 **419** s pelago E97 | t laborantes, interlinear navigantes BIII13

420 sit et sitiendum, nuditatem quoque ferendam, morbos
 etiam corporis et^u aegritudines tolerandas, insuper et
 hominum insidias^{v w} ac dolos^x <E97, f. 7va> saepe
 laborandum, quippe qui dispergendos se nonnumquam
 noverunt^y, <I83, f. 12ra> sed^z aliquando etiam
 425 congregandos^a, vomitus quoque et sugillationes^b
 ferendas, cum ex confusione^c peccatorum et reiectione
 criminum, velut male congregati in visceribus fellis
 iactura facienda est, et abicienda <BII13, f. 10va>
 prorsus e^d corde omnis intrinsecus, quae latet
 430 amaritudo peccati^e, si qua forte ex desideriiis iniquis^f
 velut ex cibis noxiis congregata est, quam utique,
 cum evomuerit^g quis et abiecerit, ingentis^h aegritudinis
 liberabitur morbo, si tamen post vomitum, quae ad
 sanitatem pertinentⁱ, sumat.

435 *Bcan4*: Ubi ad episcoporum se vertit sententiam XV
P102; BIII3: Quod episcopus supra omnes^j laboret
 [H. 15] Verumtamen^k scitote cuncti, quod supra omnes
 vos laboret episcopus, quia unusquisque^l vestrum
 suum proprium fert laborem, ille vero et^m suum et
 440 singulorum.

Bcan4: XVI

P102; BIII3: XVI Allocutio ad clementem apostoli petri
 [H. 16] Propter quod, o Clemens, tamquamⁿ omnibus

421 u et fehlt A367 **422** v insidias *interlinear* vel is V630 | w
 insidias ac dolos] insidiis ac dolis E97 | x dolos *über der*
Zeile vel is V630 **424** y noverint V630; E97 | z sed] sed
 et I83; *Bcan4; BIII3* **425** a congregandos *korr. aus*
 congregigandos I83 | b *am Rande* gla. trangulationes V630
426 c confusione *korr. aus* confusione fusione N442 **429** d
 est VD38; et P102 **430** e peccatis P102 | f iniquis *korr.*
aus inquis V630 **432** g evomerit N442; VD38 | h ingentis
korr. aus ingentes V630 **434** i pertinent *korr. aus* pertinet
 I83 **436** j omnes *korr. aus* omnes supra omnes BIII3 **437** k
am Rande Nota V630 **438** l unusquisque *korr. aus*
 uniusquisque VD38 **439** m ad N442; et *korr. aus* ad V630
443 n tamquam] tamquam qui V630; I83; *Bcan4; E97;*
 tamquam qui in BIII3

443–446 Clemens...portas] **Gratian C. VIII, q. 1, c. 13** (*Rubrik*: Qui
 omnibus preest singulos releuare contendat. Item eiusdem [= Item Petrus,
 C. VIII, q. 1, c. 12]; 444 te noveris] volueris).

praessee^o te^p noveris^q, singulos, prout potueris, iuva et
 445
 singulos releva, qui et singulorum onus ac
 sollicitudinem portas. Unde et ego nunc hanc tibi
 iniungens^r dispensationem^s, et^t scio, quia accipio
 gratiam, magis quam praesto. <I83, f. 12rb> Sed esto
 confidens et fortiter <Bcan4, f. 24r> ferens certus,
 450
 quia laboris tui meritum recipies, cum ad portum
 quietis incolumem hanc provexeris navem^u, ubi
 mercedes et praemia pro omnium salute suscipies^v, si
 hic pro omnium incolumitate <N442, f. 10rb>
 vigilaveris. Itaque si te multi e^w fratribus propter
 455
 rigorem iustitiae odio habuerint, ex hoc quidem non
 laederis, sed^x ex huiusmodi odiis amor tibi
 conciliabitur dei. Et ideo satage magis et refuge, ne
 lauderis ab iniquis et ne a^y pessime agentibus
 diligaris, sed potius propter iustitiae dispensationem et
 460
 aequissimam regulam <BII13, f. 10vb> disciplinae a
 Christo collaudari merearis.

Bcan4: Ubi subditorum oboedientiam incitat XVII

P102; *BII13*: XVII Allocutio ad populum

[H. 17] Haec cum dixisset^z et his similia quamplurima,
 465
 rursum respiciens <V630, f. 8vb> ad populum dixit:

N442: Qualiter subiecti episcopis obtemperent

Sed^a et vos, carissimi^b fratres et conservi mei, huic,
 qui^c praesidet vobis ad veritatem docendam, in
 omnibus oboedite scientes, quod, si quis hunc
 470
 contristaverit, Christum, qui ei^d credit cathedram,

444 o preesse te *korr. aus* preesse *Bcan4* | p te *fehlt* I83 | q
 nolueris *N442*; *P102*; *noveris korr. aus* nolueris *VD38*;
volueris A367 447 r iniungens *korr. aus* iniunges *VD38*;
Bcan4 | s dispensationem et] dispensationem *korr. aus*
 dispensationem et *V630*; dispensationem Et *korr. aus*
 dispensationem *Bcan4* | t et *fehlt* *V630*; *I83*; *E97* 451 u
 navim *korr. aus* navem *V630*; navim *N442*; *A367* 452 v
interlinear vel recipies *E97* 454 w ex *E97* 456 x sed ex
korr. aus sed *E97* 458 y a *fehlt* *P102* 464 z dixisset]
 dixiss set *P102* 467 a am *Rande* EXOR *A367* | b
 carissimi fratres] fratres karissimi *N442* 468 c qui *korr.*
aus quippe *V630* 470 d ei] ei docendi *V630*

454–461 si...merearis] **Anselm v. Lucca I,4.** 467–473 Sed...
 caelorum] **Anselm v. Lucca I,5; Polycarpus I,18,1** (*Rubrik*: De papa et
 apostolica sede non iudicandis nec contristandis. Clemens. Cap. XVII).

non recipit^e, et^f qui <I83, f. 12va> Christum non
 susceperit, nec deum patrem suscepisse iudicabitur^g. Et
 ideo nec ipse suscipietur in regno caelorum. Propter
 quod satis^h agite ad omnem collectamⁱ <E97, f. 7vb>
 475 et congregationem semper convenire, ut non velut
 negligentes et desides a iudice Christo condemnemini.
 Conveni<VD38, f. 10v>entes^j vero <A367, f. 11va>
 semper ad Clementem date omnes operam pro ipso
 sentire et summo studio favorem vestrum erga ipsum
 480 dependere scientes, quia propter singulos vos^k ipsi^l
 magis soli infestat inimicus et in ipso^m maiora
 suscitatur bella. Oportet ergo vos summo studio niti, ut
 omni erga illum vinculo amoris innexi plenissimo
 erga eum inhaereatis affectuⁿ. Sed^o vos quoque ipsi
 485 unanimes in^p omni concordia perdurate, quo^q facilius
 etiam illi oboedire omnes^r pariter^s consensu et
 unanimitate possitis. Propter^t quod et vos salutem
 consequi et ille possit obtemperantibus sibi vobis
 promptius impositi honoris^u pondus^v evehere.

490 *Bcan4*: Quod non sit cum excommunicatis communicandum
 Quaedam^w etiam ex vobis ipsis intellegere debetis^x,

I83: Satis utile beati petri decretum

si^y qua sunt, quae ipse <BII13, f. 11ra> propter <I83,
 f. 12vb> insidias hominum^z malorum non potest

471 e recipit] recipit tamquam *V630*; recipiet *korr. aus* recipit
Bcan4; recipiet *P102*; *BIII3* | f et] et tamquam *I83*; *Bcan4*; *BIII3*
472 g iudicabitur *I83* **474** h satis agite] satagite *korr. aus* satis
 agite *Bcan4*; satagite *P102*; *BIII3* | i collectam et *korr. aus*
 collectam *N442* **477** j am *Rande z V630* **480** k vestros *P102*;
BIII3 | l ipsi magis] magis ipsi *A367* **481** m ipsum *I83*; *Bcan4*
484 n effectum *N442*; *VD38*; *A367*; *E97*; *P102* | o Sed] Sed et *V630*
485 p in omni *korr. aus* homini *Bcan4* | q Quo *korr. aus* Quod
V630 **486** r omni *VD38*; *P102*; *BIII3* | s pari *E97* **487** t Propter
fehlt I83; *Bcan4* **489** u oneris *A367*; *E97* | v pondus evehere]
 pondera vehere *I83* **491** w am *Rande z V630* | x debeatis *V630*
493 y am *Rande* Nota *I83* **494** z hominum malorum] malorum
 hominum *A367*

491–515 Quaedam... sunt] **Ivo, Decr. XIV,22** (*Rubrik*: Epistola I
 Clementis ad Iacobum; 491 etiam *fehlt*; 493 ipse] episcopus vester; 494
 insidias hominum malorum] malorum hominum insidias; 496 vos *fehlt*;
 499 communicatione] contentione; 507 vestrum] vestrorum; 507 ei *fehlt*;
 509f. vero quis] quis vero; 510 ipse] ipse amicus non est et locutus fuerit
 his; 511f. dei ecclesiam volunt] volunt Dei ecclesiam; 513 videatur]
 videatur et; 514 illi] hi).

evidentius et manifestius proloqui, verbi gratia, si
 inimicus^a est alicui pro actibus suis, vos nolite
 exspectare, ut ipse vobis dicat: Cum illo nolite amici
 esse, sed prudenter^b observare debetis et voluntati eius
 absque communicatione^c obsecundare et avertere vos
 ab eo, cui^d ipsum sentitis^e aversum^f,

Bcan4: XVIII

P102; BIII3: XVIII Praecipit ac monet non loquendum his
 quibus clemens non loquitur neque amicum esse debere quibus
 ipse non loquitur

[H. 18] sed nec loqui his^g, quibus ipse non loquitur, ut
 unusquisque, qui in culpa est, dum cupit omnium
 vestrum^h amicitias ferre, festinet citius reconciliariⁱ ei,
 qui omnibus praeest, et per hoc redeat ad salutem,
 cum oboedire coeperit monitis praesidentis. Si^j vero
 quis amicus fuerit his^k, quibus ipse^l non^m loquitur,
 unus est et ipse ex illis, qui exterminare deiⁿ
 ecclesiam volunt^o, et cum corpore vobiscum esse
 videatur^p, mente et animo contra vos est^q, et est^r s
 multo nequior^t hostis hic quam illi, qui foris^u sunt et
 evidenter inimici sunt. Hic enim per^v amicitiarum

496 a inimicus *korr. aus* inimicus *Bcan4* **498** b prudenter *korr. aus* prodenter *BIII3* **499** c commonitione *I83; A367; Bcan4*; communionem *VD38; BIII3* **500** d cum *V630* | e sentitis *korr. aus* sentis *VD38* | f adversum *korr. aus* aversum *V630*; adversum *Bcan4* **505** g iis *E97* **507** h vestrorum *VD38; P102; BIII3* | i reconciliari *I83; A367; Bcan4; E97; P102; BIII3*; reconsiliare *VD38* **509** j *am Rande z V630* **510** k iis *E97* | l ipse *fehlt I83; BIII3*; ipse] ipse amicus non est et locutus fuerit iis quibus ipse *E97* | m non loquitur] amicus non est et locutus fuerit cum his (iis *E97*) *V630; E97*; amicus non est et locutus fuerit his *I83; BIII3*; amicus non est et locutus fuerit his quibus ipse non loquitur *korr. aus* amicus non est et locutus fuerit his quibus non loquitur *Bcan4* **511** n dei ecclesiam] ecclesiam dei *V630* **512** o voluit *N442; VD38; Bcan4; P102; BIII3* **513** p videatur *korr. aus* videantur *V630* | q est et est *korr. aus* est *P102* | r est *korr. aus* est ne *I83* | s est multo] multo est *V630; E97* **514** t nequior *I83* | u fori *VD38* **515** v pater *I83*

495–505 si... loquitur] **Anselm v. Lucca I,6** (494 si] si ipse); **Polycarpus I,18,2** (*Rubrik: Idem. In eodem capitulo; 494 si] si ipse*). **505–523** sed... est] **Coll. Ans. ded. II,65** (504 loqui] loqui debetis).

speciem, quae inimica sunt, gerit et ecclesiam
dispergit ac vastat^w.

Et^x cum hoc^y dixisset, in medio coram <V630, f.
9ra> omnibus manus^z <I83, f. 13ra> mihi imposuit et
520 in cathedra sua ingenti verecundia^a <Bcan4, f. 24v>
fatigatum sedere me compulit. Cumque <E97, f. 8ra>
sedissem, haec ad me rursus <N442, f. 10va>
locutus est:

Bcan4: XVIII Supplicatio beati petri ad clementem *Bcan4*
525 *P102*; *BIII3*: XVIII Commonitorium postulationis ut post
obitum suum iacobo fratri domini descripta breviter omniaque
quam poterit compendio conpraehensa^b clementem destinare non
pigeat

[H. 19] <BII13, f. 11rb> Deprecor^c te^d, Clemens,
530 coram omnibus, qui praesentes^e sunt, ut postea quam,
sicut naturale debitum est, vitae praesentis finem
fecero, Iacobo fratri domini^f descripta breviter vel
quae ad initium fidei tuae exspectant^g, vel etiam quos
ante fidem animos^h gesseris, sed etⁱ qualiter mihi ab
535 initio usque ad finem comes itineris^j et actuum fueris,
quaeque per singulas civitates me disputante sollicitus^k
auditor exceperis, quique in praedicationibus <A367, f.
11vb> <VD38, f. 11r> meis vel verborum^l fuerit ordo
vel actuum^m, sed et qui me finis in hac urbe
540 reppererit, sicut dixiⁿ, omnia, quam potes^o, breviter
conpraehensa ad ipsum te destinare non pigeat. Nec^p
verearis, ne forte multum de meo exitu contristandus^q

517 w *am Rande* usque huc *Bcan4* **518** x *am Rande* Nota *V630*
y haec *V630*; *E97* **519** z manus mihi *korr. aus* manus *P102*
520 a verecundia *korr. aus* verecunda *N442* **527** b conpraehensa]
conpraehensa ad *BIII3* **529** c *am Rande* z *V630* | d te *fehlt*
VD38; *P102* **530** e praesentes *korr. aus* praesente *I83* **532** f domino
I83 **533** g spectant *VD38*; *E97*; *P102*; *BIII3* **534** h animo *Bcan4*
i et qualiter] equaliter *P102* **535** j itineri *I83* **536** k sollicite
VD38; *P102*; *BIII3* **538** l verbum *V630* **539** m actuum *korr. aus*
actum *Bcan4* **540** n dixi *korr. aus* dixit *I83* | o potest *P102* **541** p
Nec *korr. aus* Ne *V630* **542** q contristandum *I83*

541–746 Nec...sumus] **Coll. trip. A 1,11** (*Rubrik*: Imperitum non debere
ordinari episcopum; 542 multum ... exitu] de meo exitu multum; 544
autem] enim; 550 involuti] obvoluti; 554-735 Unde - caelis] Et quibusdam
interpositis dicit Clemens; 743 ut serpentes *fehlt*)

sit, cum me id pro^r pietate sustinere non ambigat.
 Erit autem ei grande solatium, si didicerit, quod post
 me non imperitus^s aliquis aut indoctus atque ignorans^t 545
 divini verbi ministerium^u, eccle<I83, f. 13rb>siastici
 ordinis disciplinam vel doctrinae^v regulam nesciens
 susceperit cathedram^w meam. Scit^x enim, quia^y ^z, si
 indoctus^a istius^b officium^c doctoris accipiat, sine dubio
 discipuli et auditores ignorantiae tenebris involuti in 550
 interitum demergentur.

Bcan4: Hęc narratio clementis est ad iacobum fratrem domini De
 instructione fidei

Unde^d et ego, mi^e domine Iacobe, cum haec ab eo
 praecepta susceperim, necesse habui implere, quod 555
 iusserat, indicans tibi et de ipsis simul et de illis
 breviter comprahendens, quae per singulas quasque
 <BII13, f. 11va> urbes digrediens aut in
 praedicationis sermone protulerit aut in gestorum
 virtute perfecerit, quamvis tibi de his plurima iam et 560
 plenius ante descripta ipso iubente transmiserim sub
 eo titulo, quem ipse^f praecepit^g affigi^h.

Bcan4: XX

P102; *BIII3*: XX Expositio fidei trinitatis

[H. 20] Sed etⁱ nunc^j exponere iam, quae praecepit, 565
 domino opem ferente incipiam.

A367: AD POPULUM

I83: Initium predicationis beati clementis

Poenitemini^k, inquit^l, et veram agite poenitentiam.

543 r pro pietate *korr. aus proprietate V630; VD38* **545** s
 imperitus] imperitus vir *I83; Bcan4* | t ignorans *korr. aus*
 ignorant *P102* **546** u ministerium] ministerium et *A367;*
Bcan4; E97; BIII3 **547** v doctrine regulam *korr. aus*
 regulam doctrine *A367* **548** w cathedram] ea die dram *I83*
 x Si *korr. aus* Sit *I83* | y quia *korr. aus* qua *N442* | z quia
 si] quasi *I83* **549** a indoctus] indoctus et inscius *V630* | b
 istius] et inscius *I83*; inscius *Bcan4* | c officium doctoris]
 doctoris officium *BIII3* **554** d *am Rande* Nota *V630* | e num
P102 **562** f ipse *korr. aus* ipe *P102* | g praecipit *P102* | h
 affigi] affigi id est clementis itinerarium non predicationis
 (predicationis *korr. aus* dicationis *V630*) petri *V630*; id est
 clementis itinerarium predicationis petri *I83; Bcan4; E97;*
BIII3 **565** i et *fehlt A367* | j nunc exponere iam] exponere
 iam nunc *A367* **569** k *am Rande* Nota *I83* | l igitur *I83*

570 Omnes ergo homines, qui christiano censentur^m
 vocabulo, patrem et filium et spiritum sanctum, unum
 deum et dominum veraciter credere et confiteri, <I83,
 f. 13va> eumque <E97, f. 8rb> toto cordeⁿ et tota
 mente et tota virtute diligere et proximos suos
 575 tamquam semetipsos docibilesque^o usque ad perfectam^p
 doctrinam ad haec^q perficienda summopere oportet.
 Fides enim et dilectio totius bonitatis est
 fundamentum. Sine fide autem placere deo nemo
 poterit.

580 *Bcan4: XXI*

P102; BIII3: XXI De symbolo et quid symbolum dicatur
 [H. 21] Christo^r itaque resurgente et ascendente in
 caelum misso sancto spiritu, collata apostolis scientia
 linguarum, <V630, f. 9rb>

585 *I83; Bcan4: De simbolo apostolorum*
 adhuc in uno positi symbolum^s, quod fidelis^t nunc
 tenet ecclesia, unusquisque, quod sensit^u, dicendo
 condiderunt, ut discedentes ab invicem hanc regulam
 per omnes gentes praedicarent. Summam^v ergo totius
 590 fidei catholicae recensentes, in qua et integritas
 credulitatis ostenditur et unius dei omnipotentis, id est
 sanctae <VD38, f. 11v> trinitatis aequalitas
 declaratur^w <Bcan4, f. 25r> et mysterium incarnationis
 filii dei, qui pro salute <A367, f. 12ra> humani
 595 generis a patre de caelo descendens de virgine
 <BIII3, f. 11vb> nasci dignatus est, quoquo^x <N442,
 f. 10vb> ordine vel quando pertulerit, quomodo

570 m censentur *korr. aus* censetur *A367* **573** n corde et tota] corde tota *korr. aus* corde *E97* **575** o docibilesque] docibiles qui *V630* | p perfectam *korr. aus* perfectum *VD38* **576** q haec perficienda *korr. aus* haec *V630* **582** r am *Rande drei Punkte N442; am Rande Nota E97* **586** s symbolum *korr. aus* simbolo *Bcan4* | t fidelis nunc] nunc fidelis *BIII3* **587** u sensit *korr. aus* sentit *V630* **589** v Summam] Summa est *V630* **593** w declarat *VD38* **596** x quoque *N442; I83; VD38; Bcan4; E97; P102; BIII3*

577–578 Fides... fundamentum] sec. c. 1. conc. Mogunt. a. 813. (Mansi 14, 65.) **578–579** Sine... poterit] Hebr. XI. 6. **582–652** Christo... est] Venant. Fortunati expos. symb. apost.

582–625 Christo... tribuatur] *Coll. Ans. ded. VIII,2.*

sepultus surrexerit et in carne ipsa
caelos ascenderit ad dexteramque patris consederit et
iudex venturus sit, ac qualiter remissionem peccatorum
sacro baptisate renatis contulerit, et resurrectionem^y
humani generis in eadem carne^z in vita^a aeterna futura
sit^b, docuerunt^c. 600

V630: De symbolo

I83: Quid sit symbolum 605

Symbolum^d enim graece, latine collatio^e dicitur, quia
hoc praedicti sancti^f apostoli inter se^g per^h spiritum
sanctum salubriter, ut dictum est, condideruntⁱ. Dicitur
et indicium, quod per hoc, qui recte crediderit,
indicatur. Ergo cunctis credentibus, quae continentur
in praefato symbolo, salus animarum et vita perpetua
bonis actibus praeparatur. Ergo quod in primordio
eiusdem symboli praeponitur^j: Credo in deum patrem
omnipotentem, praeclarum fidei^k testimonium et
fundamentum in prima fronte^l monstratur, quia^m salvus
esse poterit, qui recte crediderit. Credere enim oportet
accedentem ad deum, quoniam corde creditur ad
iustitiam et ore confessio fitⁿ ad salutem. Unde ait
propheta: Cre^{di}didi, propter quod locutus
sum. Et illud: Iustus ex fide vivit. Et: Nisi
credideritis, non <E97, f. 8va> intellegitis^o. Ergo in
rebus humanis^p nullum opus incipitur, nisi labor
omnis ad effectum^q venire credatur, unde credendum
est in deum, a quo tam praesens vita quam futura
tribuat^r. 610 615 620 625

Bcan4: XXII

P102; BIII3: XXII^s Quid sit deus

601 y resurrectio *E97* **602** z carne *korr. aus* carnem *VD38* | a vita aeterna futura] vitam aeternam futuram *V630* **603** b sic *V630* | c docuerit *I83; Bcan4; BIII3* **606** d *am Rande Nota I83* | e consolatio *Bcan4* **607** f sancti apostoli] apostoli sancti *A367* | g se] se et *I83* | h et *Bcan4* **608** i condiderant *N442*; contulerunt *E97* **613** j ponitur *VD38; P102* **614** k fidei *korr. aus fide* *V630* **615** l fronte *korr. aus* fonte *VD38* | m qua *Bcan4* **618** n sit *Bcan4* **621** o intelligitis *korr. aus* intelligitis *N442* **622** p hamanis *I83* **623** q effectum *korr. aus* affectum *V630* **625** r tribuitur *E97* **627** s *XXII* *fehlt P102*

[H. 22] Deus autem appellatio est substantiae <BII13, f. 12ra> sempiternae sive timoris divini, igitur deus
 630 sine principio, sine fine, simplex, incorporeus et
 incompraehensibilis^t. Patrem autem, cum audis,
 agnosce, quod habeat filium veraciter genitum, sicut
 possessor dicitur, qui aliquid possidet, et dominus, qui
 habet, cui dominetur. Deus ergo^u pater secreti
 635 sacramenti vocabulum est, cuius^v vero^w filius verbum^x
 et speculum et character^y et imago^z vivens patris
 viventis, in omnibus^a coequalis^b. Nec quaeratur,
 quomodo genuit filium, quod et angeli nesciunt,
 prophetis incognitum est. Unde^c illud dictum est:
 640 Genera<V630, f. 9va>tionem eius quis enarrabit^d?
 Quam secretam originem <VD38, f. 12r> cum proprio
 filio <I83, f. 14rb> novit ipse solus, qui genuit.

I83: Deum a nobis non discutiendum sed credendum
 Nec^e a^f nobis deus discutiendus est, sed credendus,
 645 qui in nobis ipsis <A367, f. 12rb> nescimus, quod
 sapimus, quomodo sapientia^g, ingenium aut intellectus
 consilium aut mens nostra generat verbum. Sed
 sufficit nosse, quia lux genuit splendorem, sicut ait
 propheta: In splendoribus sanctorum ex^h utero ante
 650 luciferum genui te. Et illud: Hic deus noster et non
 reputabitur alter ad eum. Et post: In terra visus est et
 interⁱ homines conversatus est.

Bcan4: De dilectione dei ac proximi
 Diligere^j ergo deum unumquemque ex toto corde^k et
 655 ex tota anima, ut praefixum est, et ex tota fortitudine

631 t incomprehensibilis *E97* **634** u greco *N442; I83*; grecum *VD38; Bcan4; P102; BII13* **635** v Huius *E97* | w vere *V630; I83; VD38; Bcan4; E97; P102; BII13* | x verbum] verbum est *A367; E97* **636** y caractes *VD38* | z in imago *P102* **637** a omnibus] patri similis eiusdem naturę et in divinitate genitus genitori per omnia *E97* | b quoequalis *VD38*; quoequalis *korr. aus* quoequalis *P102* **639** c Unde] Unde et *A367* **640** d enarravit *N442; I83* **644** e *am Rande Nota I83* | f a nobis] ab his *A367* **646** g sapientia ingenium] sapientiam genuit *I83* **649** h ex utero *fehlt N442* **652** i inter homines] cum hominibus *A367* **654** j Diligere *korr. aus Dilige V630* | k corde] corde et ex tota mente *A367*; corde *korr. aus* cordei *BII13*

654–656 Diligere... semetipsum] *Marc. XII. 83.*

628–652 Deus... est] *Coll. Ans. ded. VIII,3.*

oportet et proximum tamquam semetipsum^l,
 respondente domino cuidam scribarum ac dicente:
 Primum omnium mandatum est: Audi, Israel, dominus
 deus tuus deus^m unus est, et diliges dominum deum
 tuum ex toto corde tuo et ex tota <BIII13, f. 12rb> 660
 anima tuaⁿ et^o ex tota mente tua et ex tota virtute
 tua, hoc est primum mandatum. Secundum autem
 simile est illi: Diliges proximum tuum tamquam
 temetipsum. <I83, f. 14va> Maius horum <N442, f.
 11ra> aliud mandatum non est. <Bcan4, f. 25v> 665
 Quod maius est omnibus^p holocaustomatibus et
 sacrificiis, unde et in veteri testamento scriptum
 habetur^q: Quod tibi fieri^r non vis, alteri <E97, f. 8vb>
 ne^s feceris.

Bcan4: XXIII 670

P102; *BIII13*: XXIII De duobus mandatis ex quibus per unum
 malicia compescitur^t et per alterum benignitas propagatur
 [H. 23] Et dominus ait: Omnia quaecumque vultis, ut
 faciant^u vobis homines, et vos facite illis^w similiter.
 Quibus utrisque mandatis, per unum malicia 675
 compescitur et per aliud benignitas propagatur, ut, ne
 malum quis inferat, sed bonum impendat. Primum, ut
 caveat laedere^x, secundum, praestare. Si enim fratrem,
 quem vides, non diligis, deum, quem non vides,
 quomodo potes^y diligere? Sic^z ergo docet^a nos 680

656 l temetipsum *I83*; *Bcan4* **659** m deus *fehlt N442; I83; VD38;*
Bcan4; E97; P102; BIII13 **661** n tua et ex tota mente tua *korr.*
aus tua Bcan4 | o et ex tota mente tua *fehlt I83* **666** p omnibus
korr. aus omnibus in N442 **668** q habetur *fehlt I83* | r fieri non
 vis] non vis fieri *Bcan4* **669** s ne feceris] non facias *N442* **672** t
 compescitur *korr. aus compescuitur BIII13* **674** u faciant vobis]
 vobis faciant *N442; I83; VD38; P102; BIII13* | v faciant vobis
 homines] vobis homines faciant *Bcan4* | w illis *korr. aus illi I83*
678 x cedere *V630; iedere VD38* **680** y potest *VD38* | z Sic *korr.*
aus Si Bcan4; Si P102 | a decet *E97*

658–665 Audi... est] Marc. XII. 29—31. **666–667** Quod... sacrificiis]
 Marc. XII. 33. **668–669** Quod... feceris] Tob. IV. 16.
673–674 Omnia... similiter] Matth. VII. 12. **675–676** Quibus...
 propagatur] Greg. M. moral. X. 6. no. 8 (1, 340). **676–678** ut...
 praestare] Isid. sent. III. 28. no. 1. **678–680** Si... diligere] I Ioh. IV. 20.
680–683 Sic... proximi] Greg. M. homil. in evang. I. 17. no. 18 (1, 1505).

673–683 Et... proximi] *Coll. Ans. ded. VIII,41.*

exercere curam nostram, ut non amittamus^b curam
vestram et sic diligere nos^c, ne^d e neglegatur dilectio
proximi,

Bcan4: XXIII

685 *P102; BIII3: XXIII^f* Quod dei dilectio morti comparetur
[H. 24] quia dei dilectio morti^g comparatur, dicente
sapientia: Valida est dilectio ut mors. Idcirco, quia,
sicut mors violenter separat animam a corpore, ita
dilectio dei violenter separat hominem a mundano et
690 carnali amore. Qui enim, dominus inquit, <I83, f.
14vb> diligit me, mandata mea servabit. Nam, qui dei
praecepta contemnit, deum non diligit, unde scriptum
est: Nolite vos putare, ut^h maneatis in dilectione mea,
<VD38, f. 12v> si non servaveritis praecepta mea.
695 Nequeⁱ <BII13, f. 12va> enim regem diligimus, si
odio leges eius habemus. Nequeⁱ k ex toto corde
poterit ille deum diligere, qui noscitur in proximi
corruere dilectionem^l, quia^m per di<V630, f.
9vb>lectionem proximi pervenitur ad <A367, f. 12va>
700 caritatem Christi, quoniam, ut praelibatum estⁿ, his
duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae.

Bcan4: XXV De scientia et locatione doctorum

P102; BIII3: XXV De docibilibus quos oportet ut et ipsi docti
sint

681 b dimittamus *V630; E97*; admittamus *I83* **682 c** nos ne
korr. aus nos N442; P102 | d ne fehlt N442; VD38 | e ne] ut
non A367; Bcan4 **685 f** XXIII *korr. aus XXVIII BIII3*
686 g morti *korr. aus morte N442; morti korr. aus*
mortem V630; morte VD38 **693 h** quod *VD38* **695 i** *am*
Rande Nota I83 **696 j** *am Rande Nota I83 | k* Neque]
Neque enim *V630; E97; N442* **698 l** dilectione *VD38;*
E97; P102 | m am Rande Nota I83 **700 n** est] est in *korr.*
aus est N442; Bcan4; est in E97

686–690 quia... amore] *Isid. sent. II. 3. no. 4.* **690–691** Qui... servabit]
Ioh. XIV. 21. **691–692** Nam... diligit] *Isid. sent. II. 3. no. 5.*
693–694 Nolite... mea] *Ioh. XV. 9. 10.* **695–696** Neque... habemus]
Isid. sent. II. 3. no. 5. **696–698** Neque... dilectionem] *Isid. sent. II. 3. no.*
7. **698–700** quia... Christi] *Isid. de different. II. 37. no. 143.*
700–701 his... prophetae] *Matth. XXII. 40.*

686–701 quia... prophetae] *Coll. Ans. ded. VIII, 42.*

[H. 25] Docibiles ergo, qui perfecte docti^o non sunt^p, 705
 ad haec peragenda oportet omnes esse, ut^q et ipsi
 docti sint, et alios prudenter instruere et perfecte
 possint docere, iuxta Danielelem prophetam, qui ait:
 Populus autem sciens deum suum obtinebit et faciet,
 et docti^r in populo docebunt plurimos. Omnes enim^s 710
 docibiles, ut iam^t dictum est, qui docti non^u sunt,
 esse oportet.

Bcan4: XXVI

P102; BIII3: XXVI De sacerdotibus quod^v doctiores ceteris 715
 populis esse oportet

[H. 26] Sed^w sacerdotes doctiores ceteris populis
 necesse fore docebat, quia si caecus <I83, f. 15ra>
 caeco ducatum praebet, ambo in foveam cadunt,
 sacerdotes vero sal terrae et mundi lumen^x docens 720
 praeceptis^y in splendore operum patrem glorificare
 deum, de quibus et^z dominus ait: Beati estis, cum
 maledixerint vobis^a et persecuti vos fuerint, et dixerint
 omne^b malum adversum vos, mentientes propter me.
 Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa^c
 <E97, f. 9ra> est in caelis. Sic enim persecuti sunt 725

705 o docti non sunt] non sunt docti *Bcan4* | p sunt ad hęc
 peragenda oportet omnes esse et ut ipsi docti sint *korr.*
aus sunt *V630* **706** q ut et] et ut *V630; N442* **710** r doct
A367 | s enim *fehlt V630* **711** t etiam *V630; E97; P102;*
BIII3; etiam *korr. aus* iam *Bcan4* | u non *fehlt V630*
714 v quos *BIII3* **716** w Sed] Sed et *VD38; P102; BIII3*
719 x lumen] lumen esse *E97* **720** y praecepit *VD38; A367;*
E97; P102; BIII3 **721** z et *fehlt V630; N442; E97* **722** a
 vobis *korr. aus* vobis *V630;* vobis] vobis homines *Bcan4;*
E97 **723** b omne *korr. aus* omnem *I83;* omnem *P102*
724 c copiosa *korr. aus* copiosa *V630*

705–708 Docibiles... docere] sec. Ambros. de dignit. sacer. c. 4. (2
 append., 361). **709–710** Populus... plurimos] Dan. XI. 32. 33.
716–721 Sed... deum] Matth. V. 13.14.16. XV. 14. **721–735** Beati...
 caelis] Matth. V. 11–16.

705–712 Docibiles... oportet] *Coll. Ans. ded. IV,39.* **716–721** Sed...
 deum] *Coll. Ans. ded. IV, 40.* **716–735** Sed... caelis] *Coll. Ans. ded.*
II,51. **719–722** sacerdotes... vobis] *Anselm v. Lucca VII,58* (722
 vobis] vobis homines et reliqua) (s. auch 144-153; 336-338); *Gratian D.*
XCIII, c. 7 (*Rubrik:* Item in eadem [= Item ex epistola [I.] Clementis
 Papae, D. XCIII, c. 6]; 719 vero] vero dicit B. Petrus; 720 praeceptis]
 eos; 720 patrem glorificare] glorificare patrem; 722 vobis] vobis homines
 et reliqua. Et iterum: Vos estis sal terrae.).

prophetas, qui fuerunt ante vos. Vos estis sal terrae.
 Quod si sal evanuerit^d, in quo salietur? Ad nihilum
 valet ultra, nisi ut mittatur <BII13, f. 12vb> foras et
 conculcetur ab hominibus^e. Non potest civitas
 730 abscondi supra montem posita, neque accendunt
 lucernam et ponunt eam sub modio, sed supra^f
 candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt.
 Sic luceat lux vestra coram <N442, f. 11rb>
 hominibus, ut videant bona^g vestra opera et glorificent
 735 patrem vestrum^h, qui estⁱ in caelis.

Bcan4: XXVII

*P102; BII13: XXVII De episcopis missis a clemente per singulas
 civitates et gentes quos^j apostolus petrus non miserat monet et^k
 iacobum hoc agere per suas dioceses*
 740 [H. 27] Episcopos^{l m} autem per singulas civitates,
 quibus ille non miserat, perdoctos <I83, f. 15rb> et
*I83: Episcopos simplices esse et prudentes
 prudentesⁿ ut serpentes simplicesque <Bcan4, f. 26r>
 sicut columbas iuxta domini praeceptionem nobis
 745 mittere praecepit. Quod etiam facere inchoavimus et
 domino opem ferente facturi sumus.*

I83: Quo tempus fuerunt episcopi constituti

Vos^o autem per vestras dioceses episcopos^p sacrate^q et
 mittite, quia nos ad alias^r partes, quod idem iussit,
 750 agere curavimus^s. Aliquos vero ad Gallias <VD38, f.

727 d evanuerit *korr. aus evanerit E97* **729** e omnibus *V630*
731 f supra *korr. aus sepra I83; super A367; N442; E97*
734 g bona vestra opera] opera vestra bona *A367* **735** h
 vestrum *fehlt VD38 | i est incaelis] in celis est E97* **738** j
 quos] ad quas *BII13 | k et fehlt P102* **740** l *am Rande Nota*
V630 | m Episcopos korr. aus Episcopus V630 **743** n *am*
Rande Nota I83 **748** o *am Rande Nota I83 | p episcopos*
korr. aus episcopus V630 | q sacrate et mittite korr. aus
sacrate BII13 **749** r alios *A367* **750** s curabimus *V630;*
I83; Bcan4; E97

740–745 Episcopos ... praecepit] sec. Cap. Vern. a. 755. c. 1.
750–752 Aliquos ... gentes] sec. Innoc. I. ep. ad Decent. Eugub. pr. (H.
 no. 6).

740–796 Episcopos ... praefuit] **Anselm v. Lucca VI,101** (741: miserat]
 misit; 741-744: perdoctos – columbas *fehlt*; 753-759: Ubi – praesentare
fehlt;
 770: quotiens necesse foret *fehlt*; 771-773: et secundum – definirent *fehlt*;
 783-788: Episcoporum – perdocuit *fehlt*).

13ra> Hispaniasque^t mittimus, et quosdam ad Germaniam et Italiam atque ad reliquas^u gentes dirigere cupimus. Ubi autem ferociores et rebelliores gentes fore cognoverimus, illuc dirigere sapientiores et^v austeriores^w x^x necesse habemus, qui^y cotidie non cessent divina seminare semina et multos Christo lucrare^z et ad rectam fidem et viam veritatis perducere, ut^a plures manipulos domino valeant praesentare.

N442: De primatu episcoporum 760

I83: Quibus in locis primates vel patriarchas seu metropolitanos lex poni iubet

Bcan4: XXVIII

P102; BIII3: XXVIII De patriarchis et primatibus

[H. 28] In^b illis vero^c civitatibus, in quibus olim <BII13, f. 13ra> apud ethnicos primi <A367, f. 12vb> flamines^d eorum^e atque primi legis^f doctores erant^g, episcoporum primates poni vel patriarchas, qui reli<V630, f. 10ra>quorum episcoporum iudi<I83, f. 15va>cia et maiora, quotiens^h necesse foret, negotia in fide agitent, et secundum domini voluntatemⁱ, sicut sancti constituerunt apostoli, ita ut, ne quis iniuste

751 t hispaniasque *korr. aus spaniasque* N442; spaniasque VD38; A367; inspaniasque Bcan4 **752** u reliquas *korr. aus reliquos* V630 **755** v et austeriores *fehlt* I83; Bcan4 | w *am Rande* duriores V630 x astutiores A367 | y quod I83; Bcan4 **757** z lucrari I83; A367; Bcan4; E97 **758** a et VD38; P102; BIII3 **765** b *am Rande* z V630; *am Rande* Nota A367; *am Rande* Nota I83 | c autem Bcan4; BIII3 **767** d *am Rande* sacerdotes V630 | e eorum atque *korr. aus eorum* A367 | f legis *korr. aus leges* Bcan4 **768** g erant *korr. aus erat* P102 **770** h quoties V630; Bcan4; quotiens *korr. aus quoties* E97 **771** i voluntate P102

756–759 divina...praesentare] sec. Greg. M. hom. in evang. I.17. no. 16 (1,1504). Cf. Anacl. 35, Soth, 1, Fel. I. pp. 7, Lib. 2, Dam. de corep.

765–773 In...definirent] **Coll. Ans. ded. I,72; Burchard I,155; Polycarpus II,22,1** (*Rubrik*: Ubi primates et metropolitani ponendi sint et qui sint.Clemense. Cap. XXVIII; patriarchas] patriarchas oportet). **765–779** In...praecepit] **Bonizo III,1** (In his civitatibus apostolorum princeps primates instituisse, ubi primitus archiflammines morabantur. In metropoli vero civitate provinciae metropolitanos, quos archiepiscopos nominabat.) **765–781** In...nomine] **Coll. trip. A 1,7** (*Rubrik*: Item in eadem. Vbi debeant esse primates uel patriarche; 771 domini] Dei; 780f. fruerentur nomine] nomine fruerentur)

periclitaretur, definirent.

Bcan4: XXVIII

775 *P102; BIII3*: XXVIII De archiepiscopis atque episcopis
[H. 29] In^j illis autem civitatibus, in quibus^k dudum
apud praedictos erant ethnicos^l eorum archiflamine,
quos tamen minores tenebant quam memoratos
primates, archiepiscopos^m institui praecepit, qui non
780 tamen primatumⁿ, sed archiepiscoporum fruerentur^o
nomine.

I83: Episcopos binos vel ternos constitui
Episcoporum^p quoque iudicia, ut superius memoratum
est, et^q maiora ecclesiarum <VD38, f. 13rb> negotia,
785 si ipsi reclamaverint^r, aut aliquem timorem aut^s istos
vel^t alios suspectos habuerint, ad iam dictos primates
vel patriarchas, <E97, f. 9rb> ne^u aliquis nocenter
periret, transferre perdocuit^v.
In^w singulis vero reliquis civitatibus singulos^x et^y non
790 binos vel ternos aut plures episcopos constitui
praecepit, qui non primatum^z aut archiepiscoporum aut
metropolitanorum nomi<I83, f. 15vb>ne, quia matres
civitatum non tenent, sed episcoporum tantum
vocabulo^a potirentur, quoniam nec inter ipsos
795 apostolos par institutio^b fuit, sed^c unus omnibus

776 j *am Rande z V630* | k quibus *korr. aus* quibus in *Bcan4*
777 l ethnicos eorum *fehlt V630; E97* **779** m archiepiscopos *korr.*
aus archiepiscopus *V630* **780** n primatum *Bcan4* | o fruerentur
korr. aus fuerentur V630 **783** p *am Rande z V630; am Rande* Nota
I83 **784** q et *fehlt A367* **785** r reclamaverint *korr. aus*
reclamaverunt I83 | s aut *korr. aus* aut in *V630; aut*] aut in *E97*
786 t aut *A367* **787** u nec *Bcan4* **788** v docuit *I83; VD38;*
Bcan4; P102; BIII3 **789** w *am Rande z V630* | x singulos et non
korr. aus singulos *Bcan4* | y et non *fehlt I83* **791** z primatum
I83; Bcan4 **794** a vocabulo *P102* **795** b *instatutio Bcan4* | c sed
unus omnibus *praefuit korr. aus* sed *BIII3*

776–781 In...nomine] sec. c. 6. conc. Afric. (D.) et c. 12. conc. Chalc.
(D.). Cf. Anacl. 26, 28, Iul. 12, Fel. II. pp. 12. xiii. (Annic.3, Steph. 9).
785–788 si...perdocuit] sec. c. 9. 17. conc. Chal. (D.).
794–796 quoniam...praefuit] sec. Leon. M. ep. 14. c. 11. in f. (1,691).
Cf. Anacl. 33, Melch. 3, Iul. 9, Vigil. 7.

783–796 Episcoporum...praefuit] **Coll. trip. A 1,8** (*Rubrik*: Qui sint
appellandi in iudiciis episcoporum; 786 vel] aut; 790 aut] vel; 791
praecepit] iussit; 793 tenent] habent)

praefuit. Hoc^d tamen praevidendum^e instituit, ne^f in
villis aut castellis vel modicis civitatibus
instituerentur^g episcopi, ne vile eorum nomen fieret.

Bcan4: XXX

P102; BIII3: XXX Quod episcopi vicem apostolorum et

800

presbyteri reliquorum discipulorum teneant vicem

[H. 30] Episcopos^h ergo vicem apostolorum gerere

dominum docuisse dicebat, et reliquorum discipulorum

vicem tenere presbyterosⁱ debere insinuabat. Et si quis

aliquem ex his scandalizaret^j, gravissimam sibi

805

poenam inferre^k debere^l praedicabat.

I83: ut episcopus episcopum diligat

Cunctos^m se invicem diligere et adiuvare debere et

neminem ab adiutorio fratris se subtrahereⁿ instruebat.

Bcan4: XXXI Quod criminibus inlecti sunt ad accusationem non

810

admittantur

P102; BIII3: XXXI Homicidas et cunctos criminalibus nexibus

alligatos omnesque^o infames et quos legis saeculi damnant sed et

laicos non posse admitti ad accusationem sanctorum et maiorum

[H. 31] Homicidas^p vero et adulteros ac^q r cunctos

815

796 d *am Rande z V630* | e providendum *N442* | f ne *korr. aus*
nec *N442* **798** g instituerentur episcopi *korr. aus*
instituerentur *BIII3* **802** h *am Rande z V630; am Rande*
Nota *A367* **804** i presbyteros debere] debere presbyteros
A367 **805** j scandalizaret *korr. aus* scandalizare *A367* **806** k
inferri *A367* | l debere *fehlt E97* **808** m *am Rande* Nota *I83*
809 n subtrahere *I83* **813** o omnes *P102* **815** p *am Rande*
z V630 | q ac *korr. aus a V630; A367* | r ac cunctos] a
cunctis *korr. aus a cunctos VD38*

796–798 ne... fieret] Zachar. pp. ep. ad Bonif. (int. ep. S. Bonif. no. 52. p. 112). Cf. Anacl. 28, Dam. de corep. **804–806** Et... praedicabat] sec. Matth. XVIII. 6. **815–822** Homicidas... docebat] Ben. II. 397. text. et tit. (cf. III. 369. c. 10 [bis] Angilr. I. Visig. II. 4. 1.). Cf. Eutic. 8, Euseb. 18, Fel. II. pp. 12. xvi.

802–809 Episcopos... instruebat] **Coll. Ans. ded. I,82; Coll. Ans. ded. II,3; Burchard I,127; Ivo, Decr V, 227** (*Rubrik: De episcopis quod se invicem diligere debeant. Ex eodem cap. 30; 802: gerere] regere; 805 sibi fehlt); Ivo, Pan. III,83* (*Rubrik: Ex decretis Clementis pape, cap. xxx; 802 gerere] regere; 809 subtrahere] abstrahere); Polycarpus IV,14,1* (*Rubrik: Quod episcopi vice apostolorum presint et a subditis timeantur et inter se concordēs sint. Clemens papa Iacobo episcopo Ierusalimorum; 802: ergo fehlt). **815–822** Homicidas... docebat] **Gratian C. VI, q.1, c. 5** (*Rubrik: Sacerdotes non nisi a coequalibus accusari debent. Item Clemens Iacobo, Ierusalimorum Episcopo; 814 Homicidas vero] Beatus Petrus homicidas; alligatos] obligatos; eorum] episcoporum; namque] etiam; primates] primates et) **815–824** Homicidas... oportet] **Ivo, Decr. X,36** (*Rubrik:***

criminalibus nexibus alligatos, et qui^s eis <VD38, f. 13va> coaequales^t non erant, ab eorum vexatione^u et^v accusatione docente domino prohibebat, <N442, f. 11va>

820 *BIII3*: ab equalibus inter se crimen inferendum et non nisi ab^w coaequalibus^x aliquid sibi^y inferre^z debere^a docebat, quia <I83, f. 16ra> discipulum super magistrum esse aut ullam ei^b iniuriam inferre nullatenus debere^c oportet. Infames namque omnes et
825 quos primates^d leges^e f saeculi non suscipiunt, sed et laicos ab eorum accusatione et vexatione semper repellere^g debere rogabat, et cun<A367, f. 13ra>ctos^h sibi subditos esse praecipiebat.

Bcan4: XXXII

830 *P102*; *BIII3*: XXXII De vita sacerdotum
[H. 32] Cunctorum sacerdotum vitam superiorem sanctioremque acⁱ discretam a saecularibus et laicis hominibus esse et spiritales^j atque sacerdotes super carnales ac laicos semper constituere^k et fore debere
835 docebat^l, quoniam pro minimo nobis esse debet, ut a^m talibus arguamur <BIII3, f. 13va> et iudicemur vel <Bcan4, f. 26v> ab humano die.

I83: Ne maiores a minoribus iudicentur

Bcan4: XXXIII Ne maiores a minoribus iudicentur

816 s qui *korr. aus* quos *BIII3* **817** t quoequales *I83*; *Bcan4* ~~E97~~ ~~vexatione~~ ~~fehlt~~ ~~I83~~ ~~aus~~ vexatione *Bcan4* | v et *fehlt* *I83*
821 w a *A367*; *N442*; *VD38*; *E97*; *P102*; *BIII3* | x quoequalibus *VD38* | y sanctis *VD38*; *P102*; *BIII3* | z inferri *A367*; *E97* **822** a debere docebat] docebat debere *A367*
823 b ei *fehlt* *VD38*; *P102* **824** c *interlinear* vel oportere firmabat *A367* **825** d primates] primates et *VD38*; *P102*; *BIII3* | e *interlinear* vel gis *V630* | f legis *Bcan4* **827** g repelli *E97* | h cunctis *P102* **832** i ad *P102* **833** j spiritualibus *I83*; *Bcan4* **834** k constitui *E97* **835** l dicebat

822–823 quia...esse] Matth. X. 24. **824–825** Infames...suscipiunt] c. 96. conc. Afric. aut Ben. III. 99, 437. **825–827** sed...rogabat] sec. vit. Silvestr. c. 6. in libr. pontif. Cf. Marcelli 11, Euseb. 3. **835–837** quoniam...die] I Cor. IV. 3.

Epistola prima Clementis ad Iacobum; 816 eis] episcopis; 821 ab] cum; 824 debere *fehlt*. **815–828** Homicidas...praecipiebat] **Coll. Ans. ded. III,92.** **815–846** Homicidas...docebat] **Anselm v. Lucca III,1** (816: alligatos] obligatos; 817: eorum] episcoporum) (s. auch 14-18). **831–837** Cunctorum...die] **Coll. Ans. ded. II,63**; **Coll. Ans. ded. IV,26.**

P102; BIII3: XXXIII Maiores a minoribus nec accusandos nec
iudicandos et omnes legum divinarum libenter violatores sancta
communione privandos

840

[H. 33] Maioresⁿ vero a minoribus nec accusari nec
iudicari ullatenus posse <V630, f. 10rb> dicebat,
quoniam non^o solum hoc divinas, sed et^p leges saeculi
inhibere docebat.

845

Bcan4: Qui sacrę legis et sanctarum ecclēsia sunt perturbatores a
communione sunt pellendi

Omnes ergo legum divinarum libenter violatores et
sacrarum^q institutionum^r voluntarie perturbatores
ecclesiastica indignos regula <E97, f. 9va> et sancta
communione^s <VD38, f. 13vb> iudicabat. Operatores^t
vero^u earundem eisque oboedientes utrarumque^v ac
ceterarum^w bonarum dignos^x esse dicebat^y, unde et
prophetas in testimonium sumebat: Audite, caeli, et
auribus percipe, terra, quoniam dominus locutus est:
Filius enutrivit et exaltavi, ipsi autem spreverunt me,
cognovit bos possessorem suum et asinus <I83, f.
16rb> praesepae domini sui, Israel^z non^a cognovit me,
populus meus non intellexit. Vae genti peccatrici,
populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis
sceleratis. Dereliquerunt dominum, blasphemaverunt
sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Super quo
percutiam vos ultra addentes praevaricationem? Omne
caput languidum et omne^b cor merens^c, a planta pedis

850

855

860

865

843 n *am Rande z V630* **845** o non solum hoc] hoc non
solum *E97* | p et *fehlt P102* **850** q sacrarum *korr. aus*
sacrum *V630* | r institutionum *korr. aus* institutionem *Bcan4*
852 s communone *E97* | t *am Rande* Ponentes amarum in
dulce et dulce in amarum *Bcan4* **853** u vero *fehlt I83* | v
utrarumque *korr. aus* utramque *Bcan4* **854** w ceterarum
bonarum] ceterorum bonorum *E97* | x dignos *korr. aus*
indignos *E97; BIII3* | y dicebat] dicebat Ponentes amarum
in dulce et dulce in amarum *VD38; P102; BIII3* **859** z
Israel] israel autem *E97* | a non cognovit me] me non
cognovit *E97* **865** b omnem *P102* | c merens *korr. aus*

843–844 Maiores... dicebat] Ben. I. 397. II. 381. Cf. infr. c. XLII, Sixt.
II. pp. 8, Marcellini 3, Iul. 5, 19. (c. 18. Angilr.). **849–852** Omnes...
iudicabat] cf. rescriptum Dam. ad Aurel. **855–871** Audite...
derelinquetur] Ies. I. 2-8.

843–854 Maiores... dicebat] *Coll. Ans. ded. III,93*.

usque ad verticem non est in eo sanitas, vulnus et
 livor et plaga tumens, non est circumligata nec curata
 medicamine neque fota oleo. Terra vestra deserta,
 civitates vestrae succensae^d igni^e, regionem vestram
 870 <BII13, f. 13vb> coram vobis alieni devorant et
 desolabitur sicut in vastitate hostili et derelinquetur.
 Vae, inquit, <VD38, f. 14ra> qui dicitis bonum
 malum et malum bonum^f, ponentes tenebras lucem et
 lucem tenebras, ponentes^g amarum^h in dulce et dulce
 875 in amarum. Propterea captivus ductus est populus
 meus, quia non habuit scientiam, et nobiles eius
 interierunt fame et multitudo eius siti exaruitⁱ.
 Propterea^j dilatavit infernus animam suam^k et aperuit^l
 os suum absque ullo termino et descendunt^m fortes
 880 eius et populus eius et sublimesⁿ gloriosique eius ad
 eum. Et incurvabitur homo et humiliabitur vir et
 oculi^o sublimium^p deprimentur^q. Exaltabitur^r dominus
 in iudicio et deus sanctus sanctificabitur in iustitia.

I83: Carnales nullo modo obstare spiritalibus

885 *Bcan4: XXXVIII Quod carnales et superbi omnino a spiritalibus
 resistendi sunt*

*P102; BIII3: XXXVIII Carnales spiritalibus non posse resistere et
 de his qui cervices suas contra magistros et seniores suos
 erigebant*

890 [H. 34] <A367, f. 13rb> <I83, f. 16va> Carnales^s
 spiritalibus resistere prohibebat, et de his^t, qui cervices
 suas contra magistros et seniores suos erigebant in

869 d succensae igni] igne succensae V630; igni succensae E97 | e
 igni fehlt V630; ignis P102 **873** f bonum ponentes tenebras
 lucem et lucem tenebras korr. aus bonum E97 **874** g ponentes
 amarum in dulce et dulce in amarum fehlt I83; VD38; Bcan4;
 P102; BIII3 | h amarum in korr. aus amarum V630 **877** i exaruit
 korr. aus aruit I83 **878** j Propter VD38 | k suam fehlt I83 | l aperuit
 korr. aus operuit V630 **879** m descendunt E97 **880** n sublimes
 E97 **882** o oculi korr. aus oculis V630; VD38 | p sublimium korr.
 aus sublimium Bcan4; sublimium korr. aus sullimum E97 | q
 deprimentur] deprimentur et I83; VD38; Bcan4; P102; BIII3 | r
 Exaltabitur] Exaltabitur autem E97 **890** s am Rande z V630; am
 Rande Nota I83 **891** t iis E97

872–875 Vae... amarum] Ies. V.20. **875–883** Propterea... iustitia] Ies.
 V. 13—16. **891–892** qui... erigebant] c. 42. conc. III. Carth. Cf. Bonif.
 II. exempl. prec.

exemplum <N442, f. 11vb> dicebat^u: Detracta^v est ad
 inferos superbia tua, cecidit cadaver tuum, subter te
 sternetur^w tinea et operimentum^x tuum vermes. 895
 Quomodo^y cecidisti de caelo, Lucifer, qui mane
 oriebaris, corruisti in terram, qui vulnerabas gentes,
 qui dicebas in corde tuo: In caelum conscendam
 super astra dei^z exaltabo solium meum, sedebo in
 monte^a testamenti, <E97, f. 9vb> in lateribus 900
 aquilonis, ascendam super altitudinem <VD38, f.
 14rb> nubium, similis ero <V630, f. 10va> altissimo.
 Verumtamen ad infernum detraheris, <BIII13, f. 14ra>
 in profundum laci. Qui te viderint^b, ad te
 inclinabuntur teque prospicient: Numquid iste est vir, 905
 qui conturbavit terram, qui concussit regna, qui posuit
 orbem desertum et urbes eius destruxit, vinctis^c eius
 non aperuit carcerem?

Bcan4; P102; BIII13: XXXV De ebrietate

[H. 35] Ebrietatem^d oppido prohibebat et ebriosos 910
 corpore et animo^e mortuos esse praedicabat, de quibus
 et^f in exemplum aiebat^g: Vae, qui consurgitis mane ad
 ebrietatem sectandam <Bcan4, f. 27r> et potandum
 usque ad vesperam^h, ut vino aestuetis. Cythara et lyra
 et tympanum et tibiaⁱ et vinum in conviviis^j vestris, 915
 et opus domini non respicitis, nec opera manuum eius
 consideratis. Et iterum: Vae, qui potentes estis ad
 bibendum vinum et viri fortes ad miscendam
 ebrietatem, qui iustifica<I83, f. 16vb>tis impium pro

893 u deducebat *A367* | v *am Rande* Nota contra *A367* **895** w
 sternetur *P102* | x operimentum *korr. aus* operimen *P102* **896** y
 Quomodo *korr. aus* *Qomodo* *P102* **899** z dei] celi et *korr. aus*
 dei et *V630*; dei et *N442* **900** a montem *I83* **904** b viderunt
P102; *BIII13* **907** c vintis *korr. aus* vinc *Bcan4* **910** d *am Rande*
 z *V630*; *am Rande drei Punkte* *N442* **911** e animos *Bcan4*
912 f et *fehlt* *VD38* | g agebat *N442*; *VD38*; *P102* **914** h
 vesperum *A367* **915** i tubia *P102* | j conviviis *korr. aus* convivis
E97

893–908 Detracta... carcerem] *Ies. XIV. 11-17.* **912–917** Vae...
 consideratis] *Ies. V. 11. 12.* **917–930** Et... extenta] *Ies. V. 22-25.*

910–930 Ebrietatem... extenta] **Burchard XIV,16** (909 prohibebat]
 prohibebat propheta); **Ivo, Decr. XIII,84** (Quod fugienda sit ebrietas. Ex
 decr. Clementis pape, cap. 35; 912 et in] per); **Polycarpus VI,16,1**
 (*Rubrik*: De crapula et ebrietate. Clemens papa; 909 prohibebat]
 prohibebat propheta; 912 et in] per).

920 muneribus et iustitiam iusti aufertis^k ab eo. Propter
hoc sicut devorat^l stipulam lingua^m ignis et calor
flammae exurit, sic radix eorumⁿ quasi favilla erit et
germen eorum ut pulvis ascendet. Abiecerunt enim
legem domini exercituum, et eloquium sancti Israel
925 blasphemaverunt^o. Ideo iratus est furor <VD38, f.
14va> domini in populo^p suo, et extendit manum
suam super eum et percussit eum, et conturbati sunt
montes, et^q facta^r sunt morticina eorum quasi stercus
in medio platearum. In omnibus his non est aversus^s
930 furor^t eius^u, sed adhuc manus eius extenta^v.

Bcan4: XXXVI Quod presbyteri sine sui episcopi assensu in
aliena parrochia non ministrent et quod sanctam ecclesiam et
episcopos omni devotione a populo custodiantur

P102; BIII3: XXXVI Quod nullus presbyter aliquid agere debeat
935 in alicuius episcopi parrochia absque eius permissu et quod
cuncti presbyteri sint oboedientes suis episcopis sine mora
[H. 36] <BIII3, f. 14rb> Nullum^w enim presbyterum in
alicuius episcopi parrochia^x aliquid agere debere
absque eius permissu^y docebat, cunctos^z presbyteros
940 propriis episcopis in omnibus absque mora
oboedientes instituite domino esse debere docebat.
Nullum^a aliena concupiscere aut praesumere eorum,

920 k auferetis *N442* 921 l devorant *VD38*; devorant *korr.*
aus devorat *E97* | m ligna *N442; I83; Bcan4; E97*; *lingui*
VD38 922 n eorum *korr. aus et Bcan4* 925 o
blasphemaverunt *VD38* 926 p *interlinear* vel um um *E97*
928 q Et *korr. aus E E97* | r facti *N442; I83; VD38*;
Bcan4 929 s adversus *Bcan4* 930 t furor *korr. aus foror*
VD38 | u meus *VD38; P102; domini BIII3* | v extenta *korr.*
aus exta *V630* 937 w *am Rande z V630; am Rande drei*
Punkte N442; am Rande Nota I83 938 x parrochiam *P102*
939 y permissu *korr. aus permissum V630; permissum I83*;
permissu *korr. aus permissu P102* | z *am Rande Nota A367*;
I83 942 a Nullum] Nullum enim *V630*

937–941 Nullum... debere] *Epit. Hadr. can. apost. 40.* (cf. *Ben. I. 23. II. 311. III. 182*). Cf. *infr. c. 70*.

937–945 Nullum... instruebat] *Coll. Ans. ded. IV,41; Burchard II,94; Ivo, Decr. VI,171* (*Rubrik*: Ex epistola Clementis. Nihil agendum sine licentia episcopi; 942 eorum] que eorum erant; 943 contentos] contentum); *Polycarpus IV,32,3* (*Rubrik*: Idem = Ex dictis Petri apostoli per Clementem prolatis [IV,32,1]).

sed unumquemque suis sibi que commissis contentos^b
esse docebat. Neminem etiam alicui aliquid <A367, f.
13va> facere, nisi, quod sibi vult^c fieri, instruebat^d. 945

Bcan4: XXXVII

P102; BIII3: XXXVII Quod episcopi claves sint ecclesiae et
habeant potestatem claudere caelum et aperire portas eius
[H. 37] Sanctam^e ergo ecclesiam immaculatam omnes
servare^f debere evangelizabat, cuius claves episcopos 950
esse dicebat. Ipsi^g enim habent^h potestatem claudere
caelum et aperire portas eius, quia claves caeli factiⁱ
sunt.

I83: Quanti sceleris sit episcopum conturbare
Amovere^j autem eos <E97, f. 10ra> neminem debere 955
docebat, quia^k oculi domini sunt, et qui eos tangit,
tangit pupillam^l oculi eius. Et quanta^m poenaⁿ dignus
sit, qui eos scandalizat^o, ipsum <I83, f. 17ra>
dominum docuisse dicebat^p, ubi ait: Qui
scandalizaverit unum de pusillis <VD38, f. 14vb> 960
istis^q, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur
mola asinaria^r in collo eius et demergatur in
profundum maris. Vae mundo ab scandalis, necesse
est enim, <N442, f. 12ra> ut veniant scandala;
verumtamen <V630, f. 10vb> vae homini^s, per quem 965

943 b contentum *korr. aus* contetum *VD38*; contentum *P102*;
BIII3 **945** c vellet *V630*; *E97* | d instruebat *korr. aus*
instruebant *VD38* **949** e *am Rande z V630*; *am Rande drei*
Punkte N442 **950** f observare *A367* **951** g Ipse *P102* | h
habent potestatem *korr. aus* potestatem habent *A367* **952** i
facti *korr. aus* facte *V630* **955** j *am Rande* Nota contra g.
A367; *am Rande* Nota *I83* **956** k que *Bcan4* **957** l pupillam
korr. aus pupillam E97 | m quanta poena] quantae poenae
V630; *N442*; quanta pena *korr. aus* quantę pene *A367* | n
poena *korr. aus* poene *Bcan4* **958** o scandelizat *VD38* **959** p
docebat *I83* **961** q istis *fehlt A367* **962** r asinaria in collo
eius *korr. aus* asinaria *BIII3* **965** s homini] homini illi
V630; *P102*

944–945 Neminem... fieri] Tob. IV. 16. **951–953** Ipsi...sunt] Apocal.
XI. 6. **955–957** Amovere... eius] Zach. II. 8. **959–974** Qui...pusillis]
Matth. XVIII. 6—10.

949–963 Sanctam...maris] *Coll. Ans. ded. II,59*; *Burchard I,125*; *Ivo.*
Decr. V,225 (*Rubrik: Quod episcopi claves sint ecclesie et habent*
potestatem claudere celum et aperire portas eius. Ex eodem, cap. 37; 955f.
Amovere – docebat] Admonebat autem eos neminem nocere debere).

scandalum venit. Si autem manus^t tua vel pes tuus scandalizat te, abscide eum et proice abs^u te. Bonum tibi est ad vitam ingredi^v debilem <BII13, f. 14va> vel claudum, quam duas manus vel duos pedes
 970 habentem mitti in ignem aeternum. Et si oculus^w tuus scandalizat te, erue eum et proice abs^x te. Bonum tibi est unum oculum habentem in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. Videte, ne contemnatis unum ex his^y pusillis. Amen
 975 dico vobis, quaecumque alligaveritis^z super terram^a, erunt ligata et in caelo, et quaecumque^b solveritis super terram, erunt soluta et in caelo. Iterum dico vobis, quia, si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque^c petierint, fiet illis a
 980 patre meo, qui in caelis est. Ubi enim sunt duo vel tres congregati^d in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Et iterum per^e prophetam loquitur di<I83, f. 17rb>cens: Expavit, inquit, caelum super <VD38, f. 15ra> hoc et horruit^f amplius vehementer, dicit
 985 dominus: O intolerabilem^g malignitatem, o linguam^h loquentemⁱ iniquitatem^j contra deum et mentem in altitudinem cornu extollentem. Et iterum: <Bcan4, f. 27v> Impone, homo, tuae linguae ostium et seram, cessa cornu in altitudinem extollens et loquens
 990 iniquitatem adversus deum et proximum tuum.

966 t manus tua *korr. aus* manus V630 **967** u abs te *fehlt* P102
968 v incredi E97 **970** w oculus tuus *korr. aus* oculos tuos I83
971 x abs te] absit VD38 **974** y iis E97 **975** z ligaveritis BII13
 a terram erunt ligata et in celo *korr. aus* terram V630 **976** b
 quęcumque *korr. aus* quodcumque V630 **979** c quacumque N442;
 BII13 ; *quaecumque* I83; Bcan4 **981** d congregati *korr. aus* congati
 I83 **982** e per prophetam] propheta VD38; P102; BII13 **984** f
 obhorruit Bcan4 **985** g intollerabilem *korr. aus* intollelabilem
 Bcan4 | h lingua *korr. aus* linguam V630; lingua I83; linguam *korr.*
aus lingam P102 **986** i loquentem iniquitatem] iniquitatem
 loquentem V630; E97 | j iniquitatem contra deum] contra deum
 iniquitatem BII13

974–982 Amen... eorum] Matth. XVIII. 18—20. **983–987** Expavit... extollentem] collat. V. conc. II. Constant. (Mansi 9,332). Cf. infr.c. 51.
988 988 Impone... seram] Ecclesiastic. XXVIII. 28. **989–990** cessa... iniquitatem] Ps. LXXIV. 6.

Quousque^k insultas patienti^l Christo et fratribus? Sic^m
 autem peccantes in fratres et percutientes eorum
 infirmam conscientiamⁿ in Christum graviter peccatis
 et rei iudicio effecti infames efficiemini^o et iuste
 repellimini^p. <E97, f. 10rb> Et iterum per prophetam 995
 loquitur dicens: Vos autem sacerdotes domini
 vocabimini<A367, f. 13vb>ni ministri dei nostri, dicitur
 vobis: <BIII13, f. 14vb> Fortitudinem gentium
 comedetis et in gloria^q eorum^r superbietis pro
 confusione vestra duplici et rubore laudabunt^s partem^t 1000
 eorum, propter hoc in terra sua duplicia possidebunt,
 laetitia sempiterna erit^u eis, quia ego dominus diligens
 iudicium et odio habens rapinam in holocaustum^v, et
 dabo opus eorum in veritate^w et foedus perpetuum
 feriam eis. Et scietur in gentibus semen eorum et 1005
 germen eorum in medio populorum. <I83, f. 17va>
 <VD38, f. 15rb> Omnes^x, qui viderint^y eos,
 cognoscent eos^z, quia^a isti sunt semen, cui benedixit
 dominus: Gaudens gaudebo in domino et^b exultabit^c
 anima mea in deo meo, quia induit me vestimento^d 1010
 salutis et indumento iustitiae circumdedit me, quasi
 sponsum decoratum corona et quasi sponsam ornatam^e
 monilibus^f suis. Sicut enim terra profert germen^g
 suum et sicut hortus^h semen suum germinat, sic

991 k Quousque *korr. aus* Quous *E97* | l patienti] patienti in
VD38 | m *am Rande* Nota contra *g. A367* **993** n
 conscientiam *N442*; consientiam *VD38* **994** o
 efficiamini *N442*; *VD38*; efficiemini *korr. aus* efficiamini
I83; effecimini *A367*; *Bcan4*; *efficimini P102*; *BIII13*
995 p repellemini *V630*; *E97* **999** q gloriam *V630* | r earum
korr. aus eorum *V630* **1000** s laudabitur *VD38* | t patrem
P102 **1002** u erit *korr. aus* erit erit *I83*; erit] erit in *VD38*;
P102; *BIII13* **1003** v holocausto *N442* **1004** w veritatem
VD38; *P102*; *BIII13* **1007** x Omnes] Omnes enim *I83*;
A367 | y vident *Bcan4* **1008** z llos *I83*; illos *interlinear* vel
 eos *A367* | a quia *korr. aus* qui *Bcan4* **1009** b et *fehlt*
VD38 | c exultavit *I83*; *Bcan4* **1010** d vestimento *korr.*
aus vestimentum V630; *vestimentum N442*; *I83* **1012** e
 ornata *V630* **1013** f munilibus *I83* | g semen *I83*; *VD38*;
Bcan4; *P102*; *BIII13* **1014** h hortus *fehlt VD38*; *P102*

1015 dominus deus germinatⁱ iustitiam^j et laudem^k <V630,
f. 11ra> coram^l universis gentibus.

I83: Episcopus a solo domino iudicandos

Bcan4: XXXVIII

1020 *P102*; *BIII3*: XXXVIII Quod episcopi a solo domino^m sint
iudicandi vel removendi et non ab aliis

[H. 38] Eosⁿ autem a solo domino iudicandos aut
removendos et non ab aliis^o esse dicebat, quia^p sui^q
sunt et non alterius. Et quis est, qui alterius iudicet
servum^r? Nam si ista non patiuntur homines, nec deus
1025 deorum et dominus dominantium haec ullatenus
patitur. <N442, f. 12rb> Unde et prophetas sibi testes
esse dicebat, per quos dominus loquitur dicens: Ecce
excoxi^s te, sed non quasi argentum, <BIII3, f. 15ra>
elegi^t te in camino paupertatis^u, propter me, propter^v
1030 me faciam, ut non blasphemem, et gloriam meam
alteri non dabo. Audi me, Iacob et Israel, quem ego
voco. Ego ipse, ego primus et^w ego novissimus,
manus quoque mea fundavit terram et dextera mea
mensa est caelos. Ego vocabo eos, et stabunt simul.
1035 Me insulae <I83, f. 17vb> <VD38, f. 15va>
expectabunt et brachium meum sustinebunt. Salus
autem mea in sempiternum erit et iustitia mea non
deficiet. Audite me, qui^x scitis iustum populum, lex

1015 i germinet *I83*; germinabit *VD38*; *Bcan4*; *E97*; *P102*; *BIII3* | j
iustitiam *korr. aus* ustitiam *Bcan4* | k laudem *korr. aus* laudem
laudem *V630*; laudem] laudem corum coram *korr. aus* laudem
corum *BIII3* **1016** l corum coram *korr. aus* corum *BIII3*
1019 m deo *BIII3* **1021** n *am Rande z V630*; *am Rande drei*
Punkte N442; *am Rande* Nota contra g. *A367* **1022** o alienis
Bcan4 | p quae *I83*; qui *Bcan4* | q sui *korr. aus suis I83* **1024** r
servum *korr. aus servus I83* **1028** s excoxi *korr. aus* excox
P102 **1029** t elegi te *korr. aus* eligite *E97* | u paupertatis propter
me] paupertatis *korr. aus* paupertatis propter me *VD38* | v propter
me *fehlt V630*; *E97* **1032** w et *fehlt I83*; *Bcan4* **1038** x qui *korr.*
aus quia A367

1021–1024 Eos...servum] sec. Ben. III. 441. tit. Cf. Telesf. 3.
1027–1034 Ecce...simul] Ies. XLVIII. 10-13. **1035–1038** Me...
deficiet] Ies. LI. 5. 6. **1038–1044** Audite...generationum] Ies. LI. 7. 8.

1021–1026 Eos...patitur] **Bonizo III,32**. **1021–1031** Eos...dabo] **Coll.**
Ans. ded. II,60; **Burchard I,133**; **Ivo, Decr. V,232** (*Rubrik*: Ut episcopi
a solo Domino sint diudicandi. Ex decretis Clementis pape, cap. 38; 1021
Eos] Episcopos; 1029f. me ... me] propter me).

mea in corde^y eorum. Nolite timere obprobria^z 1040
hominum, et blasphemias eorum, ne metuatis. Sicut
enim vestimentum, sic comedet eos vermis^a, et sicut
lanam^b, sic devorabit^c <E97, f. 10va> eos tinea^d.
Salus autem mea in sempiternum erit et iustitia mea^e
in generatione^f g generationum. Et iterum: Abscondita 1045
est via mea a domino, et a deo meo iudicium^h meum
<A367, f. 14ra> transivitⁱ. Numquid^j nescis aut non
audisti? Deus sempiternus, dominus, qui creavit
terminos terrae, non^k deficient neque^l laborabit^m, nec
est investigatio sapientiae eius. Qui dat lasso virtutem 1050
et hisⁿ, qui non sunt, fortitudinem et robur
multiplicat. Deficient pueri et laborabunt, et iuvenes
in infirmitatem^o cadent^p. Qui autem sperant in
domino, mutabunt fortitudinem, assument^q pennas
sicut^r aquilae, current et non laborabunt, ambulabunt
et non deficient. Taceant^s ad me insulae, et gentes 1055
mutent fortitudinem, <BII13, f. 15rb> acce<VD38, f.
15vb>dant^t et tunc loquantur, simul ad iudicium
propinquemus.

I83: Qualiter a prophetis damnantur qui episcopos vexant
Hos^u v autem, <I83, f. 18ra> qui^w eos vexant 1060
<Bcan4, f. 28r> aut amovere^x vel damnare nituntur,
ipsum dominum^y per prophetam damnare et^z usque ad

1039 y cordibus I83 | z obprobrium A367 **1041** a vermis *korr.*
aus vermes V630 **1042** b lana I83; A367; Bcan4 | c
comedet A367 | d tinea *korr. aus detinea* V630 **1043** e mea
korr. aus me I83 **1044** f *interlinear* vel es E97 | g
generationes N442; generatione] generatione et *korr. aus*
generatione I83; generationem P102; BIII3 **1045** h
iudicium meum *korr. aus* iudicium N442 **1046** i transibit
A367 | j Numquid VD38 **1048** k nec VD38; P102; BIII3 | l
neque] et non A367 | m laboravit N442; VD38 **1050** n iis
E97 **1052** o infirmitate V630; I83; Bcan4; E97 | p cadunt
I83 **1053** q assument *korr. aus* assumen N442 **1054** r
sicut] sicut ut Bcan4 **1055** s Transeant V630; E97;
Taceant] Transeant et taceant A367 **1057** t Accedant *korr.*
aus Accendant Bcan4 **1060** u *am* Rande z V630; *am*
Rande Nota contra g. A367 | v Nos P102; BIII3 | w *am*
Rande Nota I83 **1061** x amovere *korr. aus* movere VD38;
movere A367 **1062** y deum VD38 | z et *fehlt* I83

satisfactionem eorum et ecclesiae damnatos esse
 docebat^a, ubi ait: Talia elegerunt in viis suis, et in
 1065 abominationibus suis anima eorum delectata est, unde
 et ego eligam illusiones eorum et damnationem
 adducam eis, quia^b locutus sum eis^c et non audierunt
 feceruntque malum in oculis meis, et, quae^d nolui,
 elegerunt^e. Audite verbum domini, qui tremetis^f ad
 1070 verbum eius. Dixerunt fratres vestri odientes vos et
 abicientes propter nomen meum: Glorificetur dominus,
 et videbimus^g in laetitia vestra, ipsi autem
 confun<V630, f. 11rb>dentur.

1075 *I83*: Non frustra episcopos laborare etiam in condemnatione
 peccatoris

Non^h enim laborabuntⁱ frustra in conturbatione
 praesules mei, quia semen benedictionum domini est.
 Antequam clament, ego exaudiam, et adhuc illis
 loquentibus ego audiam.

1080 *Bcan4*: XXXVIII

P102; *BIII3*: XXXVIII Quod episcopos dominus ad se
 glorificandum elegerit et quod omnes principes terrae eis
 oboedire oporteat et capita sua summittere

[H. 39] Ad glorificandum se et divina mandata
 1085 seminanda^j et evangelizanda eos dominus elegit,

BIII3: qualiter episcopi venerandi sunt
 et non, ut prohibeantur aut perturbentur, aiebat^k,
 quoniam, qui eos laedit, eum laedit, cuius le<VD38,

1064 a docebat *korr. aus* dicebat *A367* **1067** b qui *I83* | c eis
fehlt A367 **1068** d quem *I83* **1069** e elegerint *N442* | f
 tremetis *VD38*; *E97*; *P102*; *BIII3*; tremetis *korr. aus* tremetis
A367 **1072** g videbimur *V630* **1076** h *am Rande* Nota
I83 | i laborabunt *korr. aus* laborant *N442* **1085** j
 seminanda *korr. aus* semianda *Bcan4* **1087** k agebat *N442*;
VD38; *Bcan4*; *P102*; aiebat *korr. aus* agebat *BIII3*

1064–1073 Talia... confunV630] *Ies. LXVI. 3-5.* **1076–1079** Non...
 audiam] *Ies. LXV. 23. 24.* **1088–1089** quoniam... funguntur] *sec. Ben.*
1.322. (conc. Aquisgr. a. 836. C. III. c. 7. et II Cor. V. 20).

1084–1093 Ad... insinuabat] **Burchard I,126; Ivo, Decr. V,226** (*Rubrik:*
 Quod episcopos Dominus ad glorificandum se elegerit et quod omnes
 principes terre eis obedire oporteat et capita submittere. Ex eodem, cap.
 29; 1085 eos] episcopos; 1092 monstrare] demonstrare).
1084–1110 Ad... praecipiebat] **Coll. Ans. ded. II,68.**

f. 16ra>gatione^l funguntur. Praedicare^m eos assidue et
mandata domini sine intermissione annuntiare rogabat. 1090
Opera eorumⁿ bona coram ho<I83, f. 18rb>minibus
monstrare et conscientiam bonam coram deo habere
insinuabat.

N442: De detractoribus episcoporum

Omnes <E97, f. 10vb> principes^o N442, f. 12va> 1095
terrae et cunctos <BII13, f. 15va> homines^p eis
oboedire et capita sua submittere eorumque adiutores
exsistere praecipiebat, ut omnes pariter fideles et
cooperatores^q legis dei monstrarentur^r, ne de eis
dicatur: Confundentur^s et erubescunt^t omnes, qui 1100
pugnant adversum te, et erunt, quasi non sint, et
peribunt viri, qui contradicunt tibi. Quaeres eos et
non invenies viros rebelles^u tuos. <A367, f. 14vb>
Erunt, quasi non sint, et veluti consumptio hominis
bellantis adversum te^v. 1105

I83: Omnes episcoporum rebellis a liminibus ecclesiae alienos
Omnes^w ergo, qui eis contraeunt^x, ita damnatos et
infames usque ad satisfactionem^y monstrabat, et^z nisi
converterentur, a liminibus ecclesiae alienos esse
praecipiebat^a. 1110

V630; P102; BIII3: XL^b De tribus generibus homicidiorum

1089 l legationem *Bcan4* | m *am Rande z V630* **1091** n
interlinear vel eos *E97* **1095** o principes *korr. aus princeps*
I83 **1096** p homines eis *korr. aus homines A367* **1099** q
quooperatores *VD38; P102* | r monstrentur *korr. aus monstrarentur*
E97 **1100** s confundantur *korr. aus confundentur A367* | t
erubescant *korr. aus erubescunt A367* **1103** u rebellos *N442;*
VD38 **1105** v me *Bcan4* **1107** w *am Rande Nota I83* | x
contradicent *N442; I83; VD38; Bcan4; contradicunt P102;*
BIII3 **1108** y satisfactionem] satisfactionem esse *E97* | z ut
BIII3 **1110** a praecipiebat] praecipiebat abhinc *I83; Bcan4;*
BIII3 **1111** b XL *fehlt V630*

1095–1098 Omnes...praecipiebat] sec. Ben. 1.322. (conc. Aquisgr. a.
836. C. III. c. 7. et II Cor. V. 20). **1100–1105** Confundentur...te] Ies.
XLI. 11. 12.

1095–1110 Omnes...praecipiebat] **Bonizo III,33; Ivo, Decr. V,224**
(*Rubrik: De episcopis, quod omnes homines eis iure obedire debeant. Ex*
decretis Clementis pape, cap. 15; 1096 eis] episcopis; 1098 exsistere]
existere Petrus); Polycarpus VI,1,1 (Rubrik: De imperatoribus et
principibus et reliquis laicis eorumque ministerio. Clemens papa; 1096:
eis] episcopis; 1098: praecipiebat] praecipiebat sanctus Petrus; 1103:
invenies] invenies eos).

Bcan4: XL

[H. 40] Homicidiorum^c vero genera^d tria esse dicebat et
 poenam eorum parilem fore docebat^e. Sicut^f enim
 1115 homicidas interfectores fratrum, ita et detractores
 eorum eosque odientes <VD38, f. 16rb> homicidas
 esse manifestabat, quia et, qui occidit, et, qui odit
 fratrem suum^g, et, qui detrahit, pariter homicidae^h esse
 monstrantur.

1120 Omnes enim a carnalibus desideriis, quae militant
 adversus animam, abstinere et bonam eorum
 conversa<I83, f. 18va>tionem ac innocentem omnibus
 monstrare rogabat.

I83: Cunctos episcopos inter se diligere

1125

Bcan4: XLI

*P102; BIII3: XLI De vera dilectione et pluribus documentis
 spiritalibus apostoli petri*

[H. 41] Exⁱ corde enim cunctos attentius invicem
 diligere insinuabat et veram fraternitatem^j inter se
 1130 habere docebat.

V630: De cotidiana praedicatione sancti petri

1113 *c am Rande drei Punkte N442; am Rande ; vor Homicidiorum Rubrik De tribus generibus homicidiorum et de custodiis plurimis Bcan4; vor Homicidiorum Rubrik | d genera tria] tria genera V630; E97* **1114** *e dicebat A367 | f am Rande z V630; am Rande Nota contra g. A367* **1118** *g suum et qui detrahit korr. aus suum V630 | h homicidae esse monstrantur] homicida esse monstratur E97* **1128** *i am Rande Nota I83* **1129** *j fraternitatem inter korr. aus fraternitatem A367*

1114–1119 Sicut... monstrantur] sec. Ben. 1.40, 322 et I Ioh. III. 15. Cf. Anacl. 14. **1120–1123** Omnes... rogabat] I Petr. II. 11. 12. **1128–1130** Ex... docebat] I Petr. I. 22.

1113–1119 Homicidiorum... monstrantur] **Coll. Ans. ded. VII,80; Anselm v. Lucca XI,36** (1113 dicebat] dicebat beatus Petrus); **Gratian D. I de poen. c. 24** (*Rubrik: Interfectores fratrum, detractores eorum, eosque odientes, homicidae habentur. Item ex epistola Clementis; 1113 genera tria] tria genera; 1113 dicebat] dicebat beatus Petrus; 1117f. occidit ... suum] occidit fratrem suum et qui odit; 1118 detrahit] detrahit ei; 1118 monstrantur] demonstrantur. **1113–1129** Homicidiorum... insinuabat] **Polycarpus VI,9,1** (*Rubrik: De homicidia. Ex decretis Clementis pape.*) **1113–1204** Homicidiorum... nolite] **Burchard VI,28; Bonizo X,7; Ivo, Decr. X,157** (*Rubrik: Quod tria genera sunt homicidarum. Ex epistola Clementis pape, cap. 16; odit ... suum] fratrem suum odit; detrahit] detrahit ei; et veram ... desperare fehlt; sacerdotes suos] suos sacerdotes; verba et mandata divina] verbis et mandatis divinis; eorum fehlt; agant] agant quam deceat. **1128–1192** Ex... amare] **Coll. Ans. ded. VIII,43** (1115-1117: eosque – suum et *fehlt*)**

Cotidianak enim illius praedicatio inter cetera divina
 haec erat, mandata, quam in eius exemplum etiam
 tibi, fraterl <BII13, f. 15vb> carissime, significare
 curavi. Bonorum, inquit, operumm inter cetera semina 1135
 ac negotia sunt, quantum unusquisque sapit et potest
 totisn intimi cordis, ut praelibatum est, visceribus
 deum diligere et proximum velut seipsumo. Abnegare
 seipsum sibi, ut Iesum Christum dominum nostrum
 sequatur, et nihil eius amoriP praeponere, veritatem 1140
 corde et ore proferre debere et totam spem suam
 semper deoq committere instruebat, actus vitae suae
 omni^r <Bcan4, f. 28v> hora custodire et in omni loco
 deum se respicere firmiter scire, cogitationes malas
 cordi suo advenientes mox ad Christum allidere et 1145
 sacerdotibus domini <VD38, f. 16va> manifes<V630,
 f. 11va>tare, os suum a malo vel^s pravo eloquio
 custodire et verba^t vana aut mendacia non loqui,
 <E97, f. 11ra> quia os^u, quod mentitur, occidit
 animam, verba divina libenter audire^v et sacerdotibus 1150
 suis obtemperare atque oboedientes esse docebat.
 Praedicationi et orationi ac lectioni frequen<I83, f.
 18vb>ter incumbere et elemosynas veras perficere,
 desideria carnis non perficere, sed propriam frangere
 voluntatem, boni aliquid in se, cum viderit, deo 1155
 applicet, non sibi, et malum a se factum cognoscat et
 sibi^w reputet. Multum loqui non amare, sed custodire
 labia sua, <A367, f. 14va> ne dolum aut malum
 loquatur^x, diem iudicii timere, gehennam expavescere
 et vitam aeternam omni concupiscentia desiderare, non 1160
 occidere, non adulterare^y, non furtum facere, non rem

1132 k am Rande drei Punkte N442 **1134** l frater fehlt A367
1135 m operum inter cetera semina] inter cetera semina operum
 A367 **1137** n toti Bcan4 **1138** o seipsum korr. aus ipsum A367
1140 p amori korr. aus amore N442 **1142** q domino P102
1143 r omnia Bcan4 **1147** s et BIII3 **1148** t verba vana korr.
 aus vana verba A367 **1149** u am Rande Nota contra g. A367
1150 v audire korr. aus audite V630 **1157** w interlinear vel se
 A367 **1159** x loquantur BIII3 **1161** y adulterari P102

1135–1188 Bonorum... diligere] S. Bened. regulae c. 4. no. 1. 2.10. 21.
 28. 41. 48. 49. 50. 51. 55. 60. 58. 59. 42. 52. 44. 45. 46. 3-8. 11-20. 34-40.
 22-27. 29-38. 63. 67. 65. 66. 71. 72. 68. 69.

proximi^z concupiscere, non falsum testimonium dicere,
 sed omnes <BII13, f. 16ra> homines honorare,
 <N442, f. 12vb> corpus custodire, vanas et caducas
 1165 non amplecti delicias, ieiunium et vigiliis sanctas
 amare, pauperes recreare, nudos vestire, infirmos^a
 visitare, mortuos sepelire et diligenter^b eorum
 exsequias peragere, pro eisque orare et elemosynas
 <VD38, f. 16vb> dare, dolentes^c consolari^d et suis
 1170 bonis refovere et^e a malis actibus se alienum facere;
 non esse superbum, non vinolentum^f nec^g multum
 edacem^h, non somnolentum, non pigrum, non
 murmuratorem necⁱ detractorem, quia, qui^j detrahit,
 non solum se, sed multos alios occidit, iram non
 1175 perficere nec iracundiae tempus reservare, dolum <I83,
 f. 19ra> in corde non tenere nec pacem falsam dare,
 caritatem non derelinquere, nec iurare, ne forte
 periurium, quod absit, fiat, malum pro malo non
 reddere, nec iniuriam facere, sed^k factam patienter
 1180 sufferre, inimicos diligere, maledicentes se non
 remaledicere^l, sed magis benedicere et persecutionem
 pro iustitia sustinere, castitatem amare, et nullum odio
 habere, quia, qui odit fratrem suum, homicida est,
 elationem fugere, zelum malum non habere, invidiam
 1185 non exercere, nec contentionem amare, cum
 discordantibus ante solis occasum in pacem^m redire, et
 de dei misericordiaⁿ numquam desperare, seniores
 venerari et iuniores diligere, episcopos^o sacerdotes
 suos ac^p cunctos reliquos ecclesiae ministros atque

1162 z proximi] proximi tui I83 **1166** a infirmos visitare fehlt
 V630 **1167** b diligere V630 **1169** c dolentes Bcan4 | d
 consolare Bcan4 **1170** e et a korr. aus et P102 **1171** f
 vinolentum korr. aus vilentum VD38 | g non I83; Bcan4
1172 h edacem korr. aus mendacem N442; VD38 **1173** i
 non Bcan4 | j am Rande Nota contra g. A367 **1179** k sed]
 sed et I83; Bcan4 **1181** l maledicere E97 **1186** m pace
 I83 **1187** n misericordia korr. aus misericordiam V630
1188 o am Rande z V630 **1189** p ac korr. aus a I83;

1188–1206 sacerdotes... erraverint] **Gratian C. II, q. 7, c. 8** (Rubrik:
 Laici clericos accusare non debent. Item Clemens; Wortlaut: Sacerdotes
 et reliqui ministri ecclesiae omnisque plebs episcopos suos diligere
 debent, et eorum preceptis obedire, etiamsi aliter (quod absit) agant, nisi
 in fide errauerint).

omnem plebem <E97, f. 11rb> sibi com<VD38, f. 17ra>missam verba^q et mandata divina instruere^r et amare 1190

Bcan4: XLII

P102; BIII3: XLII Quod sacerdotes^s et reliqui ecclesie ministri
omnisque plebs^l episcopos suos tota^u animi virtute diligere 1195
debeant et eorum praeceptis oboedire etiam si ipsi aliter quod
absit agant

[H. 42] <BIII3, f. 16rb> hosque omnes eorum
episcopos tota animi virtute diligere ut oculos suos,
quia oculi sunt illorum, eorum^v praeceptis in omnibus 1200
oboedire, <V630, f. 11vb> etiam si ipsi^w aliter, quod
absit, agant, memores scilicet illius dominici
praecepti^x: Quae dicunt, facite, quae autem faciunt,
facere nolite. Ipsi autem episcopi, si exorbitaverint^y,
ab istis non <I83, f. 19rb> sunt repraehendendi vel^z 1205
arguendi, sed^a portandi, nisi in fide erraverint. Hi^b
ergo super hos sunt, non illi^c super istos, <A367, f.
14vb> quoniam^d maior a minore nec argui nec
iudicari^e potest.

Nullus se extollat erga doctores ac magistros^f suos, 1210

1191 q verba et mandata divina] verbis et mandatis divinis
A367 | r instruere et *korr. aus* instruere *A367* **1194** s sacerdotes
korr. aus sacerdos *P102* **1195** t pbles *korr. aus* pbls *P102* | u
tata *P102* **1200** v *am Rande* Nota contra g. *A367* **1201** w ipsi
korr. aus ipse *P102* **1203** x praeceptum *Bcan4* **1204** y
exorbitaverint *korr. aus* orbitaverint *V630* **1205** z sed *Bcan4*
1206 a vel *Bcan4* | b li *E97* **1207** c illi] illi *korr. aus* illis
V630; illis *I83*; illi sunt *VD38* **1208** d *am Rande* z *V630*
1209 e iudicare *Bcan4* **1210** f ministros *P102*

1200–1201 eorum... oboedire] S. Bened. regulae c. 4. no. 60.
1203–1204 Quae... nolite] Matth. XXIII. 3. **1204–1206** Ipsi...
erraverint] Isid. sent. III. 39. no. 6. 5. aut conc. Aquisgr. 816. lib. I. c.31.
Cf. Anacl.39, Calist. 3, Fab. 23. **1208–1209** quoniam... iudicari] Ben. I.
397. II. 381. Cf. supr. c. 33, Sixt. II. pp. 8, Marcellini 3, Iul. 5, 19. c. 18.
Angilr.

1198–1212 hosque... potest] *Coll. Ans. ded. II,74*. **1204–1212** Ipsi...
potest] *Bonizo III,34*. **1204–1216** Ipsi... oportet] *Burchard I,137*; *Ivo*,
Decr. V,251 (*Rubrik*: De eadem re. Ex decretis Clementis pape; 1211f.
nec ... potest] esse non potest nec debet); *Polycarpus V,1,2* (*Rubrik*: Idem
(= Clemens Iacobo domino et episcopo episcoporum, regenti Hebreorum
sanctam ecclesiam Ierusalemis, sed et omnes .cclesias, que ubique Dei
providentia fundate sunt, cum presbiteris et diaconibus et ceteris omnibus
fratribus, pax tibi sit semper [V1,1.]; 1211 nec esse] esse nec).

quia discipulus^g super magistrum nec^h esse debet
 <Bcan4, f. 29r> nec potest. Nullus velit diciⁱ sanctus,
 antequam sit, sed prius sit, quod^j verius dicatur.
 Praecepta domini doctorumque ac magistrorum factis
 1215 cotidie adimplere et in Christi nomine pro inimicis
 orare oportet. Oboedientia^k enim et humiliatio, quae^l
 magistris agitur^m, domino exhibetur. Timorⁿ
 delectabitur^o et dabit laetitiam et gaudium in
 longitudinem dierum. Timenti domino^p bene erit in
 1220 extremis et in^q <VD38, f. 17rb> die defunctionis suae
 benedicetur^r. Vae^s dissolutis corde, qui non credunt
 deo et resistunt mandatis eius et inoboedientes ac
 contumaces sunt his^t, qui eius legatione funguntur, et
 1225 ideo non proteguntur^u ab eo. Vae his^v, qui
 perdiderunt^w sustinentiam, qui dereliquerunt vias rectas
 <BII13, f. 16va> et diverterunt in vias pravas, et quid
 facient^x, cum inspicere coeperit^y dominus? Qui^z timent
 dominum, non erunt incredibiles verbo illius et, qui
 diligunt illum, conservabunt <N442, f. 13ra> viam
 1230 illius. <I83, f. 19va> Qui timent dominum, inquirent,
 quae beneplacita sunt illi, et qui diligunt eum,
 replebuntur lege ipsius. Qui^a timent dominum,
 praeparabunt corda sua et in^b conspectu illius
 sanctificabunt animas suas. Qui timent dominum,
 1235 custodiunt mandata illius et patientiam habebunt usque

1211 g discipulum *Bcan4* | h nec *korr. aus* ne *PI02* **1212** i dici
korr. aus dicit *VD38* **1213** j quo *E97* **1216** k am *Rande* Nota
I83 | l quae] quae a *A367* **1217** m agitur] agitur *korr. aus* agitur a
I83 | n Timor] Timor domini *korr. aus* Timor *V630*; Timor] Timor
 domini *A367*; *E97* **1218** o delectabitur] delctabitur cor *korr. aus*
 delectabitur *V630*; delectabitur] delectabitur cor *E97* **1219** p
 dominum *A367*; *E97* **1220** q in *korr. aus* i *PI02* **1221** r
 benedicetur *N442* | s am *Rande* z *V630* **1223** t iis *E97* **1224** u
 proteguntur] proteguntur *korr. aus* protegantur *V630* | v iis *E97*
1225 w perdider *I83* **1227** x facient *korr. aus* facere *Bcan4* | y
 ceperit *PI02* | z Qui timent dominum, non erunt incredibiles verbo
 illius et qui diligunt illum, conservabunt viam illius *fehlt V630*; *E97*
1232 a am *Rande* z *V630* **1233** b in *korr. aus* n *PI02*

1211 quia...magistrum] Matth. X. 24. **1212–1215** Nullus...adimplere]
 S. Bened. regula c. 4. no. 61. 62. **1217–1221** Timor...benedicetur]
 Ecclesiastic. I. 12. 13. **1221–1239** Vae...est] Ecclesiastic. II. 15-23.

ad inspectionem^c illius^d dicentes: Si poenitentiam^e non egerimus, incidemus in manus dei et non in manus hominum, secundum enim^f magnitudinem illius, sic et misericordia ipsius cum ipso^g est. Venite filii^h, inquit, audite me, timorem domini docebo vos. Currite, dum lumen vitae habetis, ne tenebrae mortis vos comprahendantⁱ. Omnis, <VD38, f. 17va> <E97, f. 11va> qui vult^j vitam et cupit videre^k dies bonos, prohibeat linguam suam a malo, et labia sua^l, ne loquantur^m dolum, divertatⁿ a malo et faciat^o bonum, inquirat pacem et sequatur^p eam, quia oculi domini super iustos et aures eius in preces eorum, vultus autem domini^q super facientes mala, ut perdat de terra memoriam^r eorum. Propterea nolite fieri sicut equus^s et mulus, in quibus non est intellectus, sed^t laetamini in domino et exultate, iusti, et glo<A367, f. 15ra>riamini, omnes recti corde, quia multi veniunt^u dicente^v domino ab oriente et oc<I83, f. 19vb>cidente ac^w a^x septentrione atque meridie, et recumbent cum Abraham et^y Isaac et Iacob.

Bcan4: XLIII

P102; *BIII3*: XLIII Apostolus precatur clementem ut doceat

1236 c inspectionem *korr. aus* ininspectionem *V630*; inspectionem *korr. aus* inspectionem e *I83* | d illius *korr. aus* e illius *I83* | e patientiam *N442* **1238** f enim magnitudinem] magnitudinem enim *BIII3* **1239** g ipsa *V630* | h filii inquit] inquit filii *V630*; *Bcan4* **1242** i comprehendant *korr. aus* comprehendat *P102* **1243** j vult *korr. aus* vul *P102* | k videre dies] dies videre *N442*; *I83*; *VD38*; *Bcan4*; *P102* **1244** l eius *V630*; *E97* **1245** m loquantur *korr. aus* quantur *VD38* | n Divertat *korr. aus* Divertet *V630*; Devertat *korr. aus* Deverta *N442*; devertet *korr. aus* deventet *I83*; Devertat *VD38*; *E97*; *P102*; *BIII3*; Devertat *korr. aus* Deverte *A367*; Devertet *Bcan4* | o faciet *I83*; faciat *korr. aus* fac *A367* **1246** p persequatur *V630*; *E97* **1248** q domini *fehlt* *P102* **1249** r memoria *VD38* | s aequus *N442*; equus *I83*; *Bcan4* **1250** t sed *fehlt* *I83*; *Bcan4* **1252** u venient *I83*; *A367*; *E97*; *P102* **1253** v dicente domino ab oriente et occidente] ab oriente et occidente dicente domino *V630*; *E97* **1254** w ac a *korr. aus* ac *E97* | x a *fehlt* *I83*; *A367*; *P102* **1255** y et *fehlt* *A367*; *E97*

1239–1240 Venite... vos] Ps. XXXII. 12. **1240–1242** Currite... comprahendant] Ioh. XII. 35. **1242–1249** Omnis... eorum] Ps. XXXIII. 13-17. **1249–1252** Propterea... corde] Ps. XXXI. 9.11. **1252–1264** quia... agnoscant] Clem. recogn. IV. 4.

ordinem praedicationis suae et absolutionum dies
 [H. 43] <V630, f. 12ra> Propter^z quod deprecor te,
 1260 frater carissime, ut doceas attentius hunc
 praedicationis ordinem et absolutionum^a dies^b, ut
 salventur animae hominum, quae occulta dei virtute,
 quem debeant diligere, priusquam doceantur,
 agnoscant. <O93, f. 1ra>
 1265 *Bcan4*: De arbitrio iudicum
 Operum^c vero ratio^d potestati et arbitrio uniuscuiusque
 permittitur, et hoc ipsorum est proprium desiderium
 vero habere erga doctorem^e veritatis, hoc a patre
 caelesti donatum est, sed salus in eo est, ut
 1270 voluntatem eius, cuius amorem^f et^g desiderium deo
 largiente conceperis^h, facias, ne dicatur ille sermo eius
 <VD38, f. 17vb> ad nos, quemⁱ dixit: Quid autem
 dicitis me^j: domine, domine^k, et non facitis^l, quae
 dico? Est ergo proprii^m munerisⁿ, ut sit^o unusquisque,
 1275 prout dominus noster dederit, perfectus in ecclesia
 mittensque semina divina, ut de nobis non praedictus
 sermo, sed ille dicatur, quem alibi dominus^p dixit^q
 noster: Ideo, inquit^r, omnis scriba doctus in regno
 caelorum similis est homini patrifamilias, qui profert
 1280 de thesauro suo nova et vetera. Nullus ergo, inquit,
 impediatur ordinem aut locum occupet <I83, f. 20ra>
 irrationabiliter^s, vel temporum permutet^t vices, sed

1259 z am Rande z V630 **1261** a absolutionum *korr. aus*
 absolutionem V630 | b diem *korr. aus* dies VD38 **1266** c
 O93 *setzt ein* | d ratio potestati et arbitrio] ratio arbitrio *korr.*
aus oratio et arbitrio V630 **1268** e doctores I83; *Bcan4*
1270 f amore I83; *Bcan4* | g et *fehlt* I83; *Bcan4* **1271** h
 conceperis] cum ceperis A367 **1272** i quem] quem idem
 V630; E97 **1273** j mihi E97 | k domine *fehlt* VD38 | l
 facitis *korr. aus* dicitis V630 **1274** m proprii muneris]
 proprii muneribus I83 | n muneris *korr. aus* muneris V630;
 muneribus *Bcan4* | o faciat A367 **1277** p dominus dixit]
 dixit dominus I83; VD38; *Bcan4*; P102; BIII3 | q dixit
 noster] noster dixit E97 **1278** r inquit *fehlt* I83; VD38;
Bcan4; P102; BIII3 **1282** s irrationabiliter *korr. aus*
 irrationabiliter I83 | t permittet I83; *Bcan4*; E97

1266–1267 Operum... proprium] Clem. recogn. IV. 5.
1267–1269 desiderium... est] Clem. recogn. IV. 4. Cf. infr. c. 61.
1269–1280 sed... vetera] Clem. recogn. IV. 5. **1280–1287** Nullus...
 ipsum] Clem. recogn. lib. II. 21. Cf. infr. c. 71.

primo, quae sit <Bcan4, f. 29v> iustitia^u eius^v, quae
 voluntas requiramus, ut bonis operibus ac dei gratia
 repleamur. Deus enim his^w, qui recte sentiunt et bona
 agunt, praesto est, quoniam^x his^y manifestatur^z se
 ipsum^a. Nam^b si quis velit, antequam actus suos
 emendet, de his requirere, <N442, f. 13rb> <BII13, f.
 17ra> quae non potest invenire, stulta et inefficax^c
 erit huiusmodi inquisitio. Tempus enim breve est, et
 iudicium dei^d gestorum^e <E97, f. 11vb> causa agitur,
 non quaestionum. Ideoque ante omnia hoc^f quaeramus,
 quid nos aut qualiter agere oporteat^g, ut aeternam
 vitam consequi mereamur. Nam^h si exiguumⁱ hoc
 vitae tempus per inanes occupemus et inutiles
 quaestiones, inanes sine dubio et vacui ab operibus
 <VD38, f. 18ra> bonis pergemus ad deum^j, ubi
 iudicium operum nostrorum fiet. Unaquaeque^k etenim
 res suum tempus habet et locum. Operum hic locus,
 hoc tempus est, meritorum^l saeculum^m futurum.
 Curratur igitur per viam mandatorum domini, et ab
 eorumⁿ praeceptorum^o institutis et spiritus^p sancti
 doctrina non recedatur. <A367, f. 15rb> Quapropter
 praeparanda^q sunt corda <I83, f. 20rb> nostra ac^r
 corpora et^s sanctae mandatorum eius suorumque
 episcoporum atque praedicatorum oboedientiae
 militatura, ut suae gratiae iubeat vobis^t auxilium
 ministrare^u, et fugientes^v gehennae poenam^w ad vitam

1283 u iustitiam *Bcan4* | v eius quae] dei eiusque *E97* **1285** w
 iis *E97* **1286** x qm *P102* | y iis *E97* | z manifestat *korr. aus*
 manifestatur *V630*; manifestat *VD38*; *E97*; *P102*; *BII13* **1287** a ipsa
A367; *N442*; *I83*; ipse *VD38*; *P102*; *BII13*; ipsae *korr. aus ipsa*
Bcan4 | b *am Rande Nota I83* **1289** c *am Rande imperfecta VD38*
1291 d dei *fehlt V630* | e *am Rande operum VD38* **1292** f hoc
korr. aus haec O93 **1293** g oportet *A367* **1294** h Nam si *korr.*
aus Nam Bcan4 | i *interlinear parvum VD38* **1297** j dominum
A367 **1298** k *am Rande z V630* **1300** l *am Rande praemiorum*
VD38 | m *secundum Bcan4* **1302** n eorum *korr. aus eo N442* | o
 praeceptorum] praeceptorum domini *V630* | p spiritu *VD38* **1304** q
 praeparanda *korr. aus paranda O93* | r ac *korr. aus a N442*;
P102 **1305** s et *fehlt E97* **1307** t nobis *Bcan4*; *E97* **1308** u
 ministrari *E97* | v fugientes *korr. zu refugientes N442* | w penas
A367

valeant omnes pervenire aeternam.

1310 Haec itaque^x, frater carissime Iacobe, ab ore sancti
Petri iubentis accepi^y, tibi que^z, ut optabas, insinuare
studui, ut servare^a omnia immaculata <V630, f. 12rb>
praecipias, quia ecclesiastica non oportet negligenter,
sed^b diligenter explere^c negotia.

1315 *Bcan4*: XLIII

P102; BII13: XLIII Quod nemo praecepta apostoli petri possit
absque sui periculo negligere vel dissimulare

[H. 44] <BII13, f. 17rb> Haec^d ergo praecepta nemo
credat absque sui periculo negligere vel dissimulare,
1320 quia iudicio dei ignis aeterni tormenta sustinebit, qui^e
ecclesiastica decreta neglexerit. Qui vero te audierit,
ut^f iusserit^g minister Christi Iesu^h, gloriam accipiet,
qui autem te non audierit immo loquentem dominum
per te, ipseⁱ sibi damnatio<VD38, f. 18rb>nem
1325 accipiet. Currendum ergo et attendendum est nobis
omnibus, quod in perpetuum expedit, ut Christi
passionibus per patientiam participemur^j atque regni
eius mereamur esse consortes. Amen^k.

O93, f. 1ra; V630, f. 12rb; N442, f. 13rb; A367, f.
1330 15rb; I83, f. 20rb; VD38, f. 18rb; Bcan4, f. 29v;
E97, f. 11vb; P102; BII13, f. 17rb

1310 x utique *A367* **1311** y accepi tibi que *korr. aus* accepit ibique
VD38 | z tibi que] tibi que *Bcan4* **1312** a servari *E97* **1314** b sed
korr. aus se *N442* | c expleri *V630; E97* **1318** d *am Rande* Nota
O93; am Rande drei Punkte N442 **1320** e quia *V630* **1322** f ut
iusserit] utilis erit *E97* | g iusseris *I83; iusserat P102; BII13* | h
Iesu] iesu et *E97* **1324** i ipse sibi *korr. aus* ipse *V630* **1327** j
participemus *V630; I83; Bcan4; BII13* **1328** k Amen] per ipsum
A367

1310–1325 Haec... accipiet] ex ep. II. Clement, (cf. infr. c. LV. LVI).

1318–1321 Haec... neglexerit] **Bonizo III,35**.